

DUMAS ALEXANDRE

BASTILJIN
VALLOITUS

Александр Дюма

Bastiljin valloitus

«Public Domain»

Дюма А.

Bastiljin valloitus / А. Дюма — «Public Domain»,

Содержание

I	5
II	11
III	17
IV	26
V	30
VI	36
VII	42
Конец ознакомительного фрагмента.	48

Alexandre Dumas

Bastiljin valloitus

I

LUKIJA TUTUSTUU TÄMÄN KERTOMUKSEN SANKARIIN JA HÄNEN SYNTYMÄSEUTUUNSA

Picardien ja Soissonaisien rajalla, siinä osassa kansallista maaperää, joka Ile-de-Francen nimisenä kuului muinaisten kuninkaittemme perintöalueeseen, keskellä puolikuun muotoista alaa, joka ulottuessaan etelästä pohjoiseen leviää viidenkymmenen tuhannen tynnyrinalan suuruiseen metsään, on Frans I: n ja Henrik II: n istuttaman tavattoman laajan puiston suojassa Villers-Cotteretsin pieni kaupunki. Tämä kaupunki on kuuluisa siitä, että siellä syntyi Charles Albert Demoustier; kertomuksemme alkaessa hän täällä kirjoitti, aikakautensa kauniiden naisten iloksi "Kirjeitä Emilielle jumalaistarustosta", joita kiihkeästi luettiin sitä mukaa kuin ne ilmestyivät.

Lisätkäämme tämän pienen runollisen kaupungin mainetta, kaupungin, jolle sen pilkkaajat itsepintaisesti tahtovat antaa kauppalan nimen, vaikkakin siinä on kuninkaallinen linna ja kaksituhatta neljäsataa asukasta, lisätkäämme sen runollista mainetta sillä huomautuksella, että se on kahden penikulman [Ranskan penikulma oli noin puoliviidettä km. – *Suom.*] päässä Laferté-Milonista, missä syntyi Racine, ja kahdeksan penikulman päässä Château-Thierryä, missä La Fontaine näki päivänvalon.

Ottakaamme huomioon sekin, että "Britannicuksen" ja "Athalien" kirjoittajan äiti oli kotoisin Villers-Cotteretsista.

Palatkaamme sen kuninkaalliseen linnaan ja kaupungin kahteentuhanteen neljäänsataan asukkaaseen.

Kuninkaallisen linnan perusti Frans I, jonka vaakunan salamanterit vieläkin koristavat sitä, ja sen valmisti lopullisesti Henrik II, jonka nimikirjaimet näkee siellä liittyneinä Katarina di Medicin nimikirjaimiin ja Poitiersin Dianan kolmen puolikuun ympäröiminä. Kun linna oli tarjonnut suojansa ritarilliselle kuninkaalle ja hänen lemmikilleen Estampelle ja sitten Orleansin herttualle Ludvig Filipille ja kauniille madame de Montessonille, jäi se melkein asumattomaksi jo viimeksimainitun prinssin kuoltua, sillä hänen poikansa Filip, joka myöhemmin sai nimekseen Egalité ["Yhdenvertaisuus". Tämän nimen omaksumisella prinssi turvasi itseänsä vallankumousliikkeen nostattamalta ylimysvainolta, – *Suom.*], alensi sen prinssillisestä asunnosta yksinkertaiseksi metsästyslinnaksi.

Tiedetään, että Villers-Cotteretsin linna ja metsä kuuluivat siihen lahjoitukseen, jonka Ludvig XIV antoi veljelleen, kun tämä, Anna Itävaltalaisen nuorempi poika, meni naimisiin kuningas Kaarle II: n sisaren, Englannin Henrietten kanssa.

Mitä tulee noihin kahteentuhanteen neljäänsataan asukkaaseen, joista olemme luvanneet – antaa lukijoillemme tietoja, niin he esiintyivät – samoin kuin kaikkialla muuallakin, missä on koolla kaksituhatta neljäsataa asukasta – ryhmyksinä.

1: ksi. Aatelisia, jotka viettivät kesänsä lähellä olevissa linnoissa ja talvensa Pariisissa, ja jotka matkiakseen prinsejä pitivät kaupungissa ainoastaan sellaista huoneistoa, johon poikettiin.

2: ksi. Porvareita, joiden nähtiin, oli ilma millainen tahansa, lähtevän asunnostaan sateenvarjo kainalossa mennäkseen joka päivä kävelemään leveälle kaivannolle asti, joka erotti puiston metsästä. Tämä kaivanto oli noin neljännespenikulman päässä kaupungista, ja se oli saanut nimekseen Haha, ehkä sen vuoksi, että tämä huudahdus pääsi hengenahdistusta sairastavien asukkaitten povesta heidän huomattessaan, etteivät he olleet liikoa hengästyneet käveltyään näin pitkän matkan.

3: ksi. Työväkeä, joka raatoi kaiken viikkoa, eikä voinut muulloin kuin sunnuntaisin lähteä tuolle kävelyille, josta varakkaammat kansalaiset saivat nauttia joka päivä.

4: ksi. Muutamia kurjia köyhiä olentoja, joilla ei ollut edes vapaata sunnuntaita; palveltuaan viikon kuusi päivää aatelisia, porvareita tai käsityöläisiä he menivät seitsemäntenä päivänä tuuheaan metsään kokoamaan kuivuneita puita tai oksia, jotka myrsky, tuo metsien viikatemies, jolle tammetkin olivat vain kuin korsiä, oli heitellyt prinssin suurenmoisiin lahjoitusmaihiin kuuluvaan tummaan ja kosteaan metsään.

Jos Villers Cotterets (*Villerii ad Cotiam-Retiase*) [Kuvattu pikkukaupunki on Dumas'n syntymäseutu, jota hän vanhojen muistojen vallassa mielellään esittelee teoksissaan. – *Suom.*] olisi onnettomuudekseen ollut niin kuuluisa kaupunki, että muinaistutkijat olisivat seuranneet sen kehitysjaksoja kylästä kauppalaksi ja kauppalasta kaupungiksi, joka viimeainittu aste oli riidanalainen, niinkuin olemme maininneet, niin he varmaankin olisivat tehneet sen huomion, että kylä oli alussa kaksi riviä asumuksia molemmin puolin sitä tietä, joka johtaa Pariisista Soissonsiin. Sitten he olisivat lisänneet, että kun kylä oli kauniin metsän laidassa, oli sinne tullut lisää asukkaita, uusia teitä oli tehty johtamaan niihin paikkoihin, joiden kanssa kylän täytyi olla yhteydessä, päättyen paikkaan, joka luonnollisesti muuttui keskustaksi ja jolle annettiin nimeksi Tori, avoin tila, jonka ympärille olivat nousseet kauppalaksi muuttuneen kylän kauneimmat rakennukset. Tämän torin keskellä on nykyään suihkulähde, jota koristaa neljä aurinkokelloa. Muinaistutkijat olisivat myös määränneet ajan, milloin vaatimattoman kirkon viereen alkoivat nousta tuon avaran linnan muurit, joka oli tulos kuninkaan viimeisestä oikusta. Tämä linna oli alkujaan vuoroin kuninkaallisena ja prinssillisenä asumuksena, kunnes se meidän päivinämmä on muutettu Seinen prefektikunnan synkäksi ja rumaksi köyhäinhuoneeksi.

Mutta siihen aikaan, jolloin kertomuksemme alkaa, eivät kuninkaalliset asumukset, vaikka olivatkin jo ränsistyneet, olleet vielä vaipuneet niin syvälle kuin meidän päivinämmä, ja vaikka linnassa ei enää asunutkaan prinssi, niin eivät siellä vielä majailleet ainakaan kerjäläiset. Se oli yksinkertaisesti tyhjillään, siellä asuivat vain ne henkilöt, jotka olivat sen hoitamiseksi välttämättömiä; näiden joukossa mainittakoon portinvartija, palomestari ja kappalainen. Tämän tavattoman suuren rakennuksen ikkunoista oli osa puistoon, osa eräälle toiselle torille päin, jota ylväästi sanottiin linnatoriksi; ne olivat suljetut, ja tämä seikka teki elottoman näköiseksi torin, jonka toisessa laidassa sijaitsevasta rakennuksesta lukija kai sallii meidän lausua muutamia sanoja.

Se oli pieni rakennus, josta ei näkynyt muuta kuin takimmainen osa. Mutta niinkuin muutamissa henkilöissäkin on asian laita, oli tässäkin selkäpuoli edullisin. Rakennuksen julkisivussa joka oli kaupungin valtaväylän, Soissons-kadun puolella, oli kömpelökaarinen portti, joka oli kahdeksantoista tuntia vuorokaudesta tiukasti suljettuna, mutta rakennuksen vastakkainen puoli teki iloisen ja miellyttävän vaikutuksen. Tämä johtui siitä, että sillä puolella oli puutarha, ja sen muurien ylitse kohosivat kirsikka-, omena- ja päärynäpuiden latvat, ja pienen, puutarhasta torille johtavan portin molemmin puolin oli kaksi vuosisatoja vanhaa akaasiaa, jotka levittivät tuuheat oksansa muurin yli ja keväisin siroittivat laajan alueen täyteen tuoksuvia kukkia.

Tämä talo kuului linnan kappalaiselle. Hän hoiti virkaansa ruhtinaallisessa kirkossa, missä joka sunnuntai luettiin messu, vaikka linnassa ei ketään asunutkaan. Hänellä oli lisäksi pieni eläke, johon oli liitetty erikoisena suosiosoitukseksi kaksi opintorahaa: toinen Plessisin kouluja varten, toinen Soissons'n seminaaria varten. Ymmärtäähän, että Orléansin suku kustansi nämä opintorahat; seminaarirahaston oli perustanut sijaishallitsijan poika ja koulurahaston prinssin isä. Lasten vanhemmat panivat erikoisesti huomionsa näihin apurahoihin, ja oppilaat joutuivat niiden vuoksi epätoivoon, sillä he saivat niiden tähden kirjoittaa ylimääräisiä aineita joka torstai.

Oli torstai heinäkuussa 1789; päivä oli jokseenkin synkkä, sillä myrskyinen tuuli puhalsi lännestä itään, riisti äsken mainitsemiltani akaasioilta niiden keväisen, puhtaan puvun ja lennätteli kesän ensimmäisen helteen jo kellastamia pikku lehtiä. Oli kauan aikaa aivan hiljaista, kuului vain,

kuinka kuivat lehdet kahisivat pitkin toria ja varpunen visersi ahdistellessaan pitkin maata kärpäsiä, kun kaupungin teräväkärkisen, kiviliuskoilla katetun kirkontornin kello löi yksitoista.

Heti kaikui hurraahuuto, niin voimakas kuin sen olisi karjaissut kokonainen ulaanirykmentti, ja sitä seurasi kohina, joka muistutti virran syöksymistä kalliolta kalliolle. Molempien akaasioiden välissä oleva portti aukeni tai oikeammin sanoen paukahti selälleen, ja siitä säntäsi lapsilauma, joka virtasi torille, missä heti nähtiin viisi kuusilloista ja meluavaa ryhmää; yksi oli kehänä, jonka sisällä pyöritettiin hyrriä, toinen hyppäsi ruutua, piirrettyään neliöt liidulla maahan, kolmas ryhmä kaivoi säännöllisen välimatkan päähän kuoppia, joihin pysähtyessään pallot tuottivat voiton tai tappion niille, jotka olivat palloja heittäneet.

Sillä välin kun nämä pelaavat koululaiset, joille torin varrella asuvat naapurit olivat antaneet heittiöiden arvonimen, ja joiden vaatteiden polvet olivat kuluneet ja takkien kynnärpäissä oli reikiä, pysähtyivät torille, sille aikaa ne oppilaat, joita kiitettiin siivoiksi ja jotka akkojen puheitten mukaan olivat vanhempainsa ilo ja ylpeys, erottautuivat suuresta joukosta ja astelivat vasu kainalossa niin hitaasti, että arvasi heidän kaihomielin jättävän toisten leikit, kotiaan kohden, missä heitä odotti leivos tai namu palkaksi siitä, että he olivat luopuneet torille jääneiden iloista. Näiden takit oli melkein ehjät ja heidän housunsa tavallisesti moitteettomassa asussa, mikä seikka yhdessä heidän siivoutensa kanssa herätti pilkanhalua jopa vihaakin huonommin puetuissa ja kasvatetuissa koulutovereissa.

Lukuunottamatta näitä kahta lajia oppilaita, joita olemme sanoneet pelaaviksi ja siivoiksi oppilaisiksi, oli kolmaskin ryhmä, jota nimitämme laiskoiksi oppilaisiksi. He eivät juuri milloinkaan lähteneet toisten kanssa torille pelaamaan eivätkä kulkeneet kotiaankaan, koska tämä onneton ryhmä oli melkein aina joutunut "istumaan". Tämä merkitsee sitä, että sillä välin kun heidän toverinsa suoritettuaan käännökset ja kirjoitukset pyörittivät hyrriään tai mutustelivat leivoksiaan, he saivat jäädä koulupenkeilleen tai pulpettiensa ääreen suorittaakseen välitunneilla kirjoitukset ja käännökset, joita eivät oppituntien aikana olleet saaneet valmiiksi – ellei heidän syyllisyytensä ollut niin suuri, että saivat maistaa raippaa, vitsaa tai tukistusta.

Jos olisi kulkenut sitä tietä, jota myöten oppilaat lähtivät koulustaan, päinvastaiseen suuntaan, olisi ensiksikin joutunut tielle, joka vei hedelmäpuutarhan ohitse, päättyäkseen suureen pihaan, missä väliaikoina oleskeltiin. Jos olisi tullut tähän pihaan, olisi kuullut voimakkaan ja pontevan äänen portaiden yläpäästä ja nähnyt koulupojan, joka meidän on puolueettomana historioitsijana pakko sijoittaa kolmanteen, siis laiskojen luokkaan, rientävän portaita alas, heiluttaen hartioitaan samalla tapaa kuin aasit tekevät heittäessään ratsastajan selästään tai koulupojat karkoittaakseen patukan kirvelyn.

"Sinä senkin pakana, senkin kirottu!" huusi ääni, "senkin käärme, mene tiehesi, lähde pois! *Vade! Vade!* [Mene! Mene! – *Suom.*] Muista, että olen kolmen vuoden ajan ollut kärsivällinen, mutta että on olemassa vintioitä, jotka saisivat taivaallisen isänkin kärsivällisyyden loppumaan. Nyt tämä saa jo loppua, kokonaan loppua. Ota oravasi, ota sammakkosi, ota sisiliskosi, ota silkkimatosi, ota kuoriaisesi ja palaa tätisi luo, palaa setäsi luo, jos sinulla sellainen on, mene vaikka hiiteen, kunhan vain en enää joudu sinua näkemään! *Vade! Vade!*"

"Hyvä herra Fortier, antakaa minulle anteeksi", kuului portailta rukoileva ääni. "Kannattaako teidän kiivastua yhden pienen lausevian ja muutaman kielivirheen tähden, joiksi niitä sanotte!"

"Kolme lausevikaa ja seitsemän kielivirhettä kaksikymmentäviisi riviä pitkässä kirjoituksessa!" huusi yhä kiivaammin äreä ääni.

"Sattui sillä tavoin tänään, herra apotti, tunnustan sen kyllä, mutta torstai on aina onnettomuuspäiväni. Jos huomenna kirjoitukseni olisi hyvä, niin ettekö antaisi anteeksi tämänpäiväistä huonoa onneani? Ettekö antaisi, herra apotti?"

"Kolmena vuotena olet aina ainekirjoituspäivänä vastannut minulle samalla lailla, senkin laiskuri! Ja tutkinto on määrätty marraskuun ensimmäiseksi päiväksi, ja minä olen tätisi Angéliquen pyynnöstä asettanut sinut ehdokkaaksi Soissonin vapaaksi tullutta opintorahaa varten. Aivanhan

häpeisin silmät päästäni, kun näkisin oppilaani tulevan hyljätäksi ja kuulisin julistettavan: Ange Pitou on aasi, *Angelus Pitovius asinus est.*"

Rientäkäämme sanomaan, jotta lukijan mielenkiinto oikealla tavalla kohdistuisi häneen, että Ange Pitou, jonka nimen apotti näin oivalla tavalla käänsi latinankieliseksi, on tämän kertomuksen päähenkilö.

"Hyvä herra Fortier, rakas opettaja!" vastasi oppilas epätoivoissaan.

"Minäkö sinun opettajasi!" kiivaili apotti suuttuneena tällaisesta nimityksestä. "Jumalan kiitos, en ole enää sinun opettajasi yhtä vähän kuin sinäkään olet oppilaani. Minä hylkään sinut, en tunne sinua enää. Soisin, etten koskaan olisi sinua nähnyt. Kiellän sinua mainitsemasta nimeäni, edes tervehtimästäkään. *Retro*, onneton, *retro!*" [Poistu! – *Suom.*]

"Herra apotti", jatkoi Pitou-poloinen, joka näytti koettavan kaikin tavoin olla joutumatta riitoihin opettajansa kanssa, "herra apotti, minä rukoilen, älkää lakatko suosimasta minua yhden puutteellisen ainekirjoituksen vuoksi."

"Ahaa", sanoi apotti, joka oli joutunut suunniltaan kuullessaan tämän viimeisen rukouksen ja tullen neljä askelmaa alaspäin, Ange Pitoun samalla kertaa peräytyessä portaiden neljä viimeistä askelmaa pihalle, "ahaa, sinä turvaudut logiikkaan, kun et osaa ainetta kirjoittaa! Sinä koettelet, kuinka pitkälle kärsivällisyyteni menee, kun et osaa erottaa laatusanaa teonsanasta!"

"Herra apotti, tähän olette ollut minulle niin hyvä", vastasi kielivirheitten tekijä, "teidän ei tarvitse muuta kuin virkkaa sana piispalle, joka kuulustelee meitä."

"Minäkö, onneton, valehtelisin vastoin omaatuntoani!"

"Siinä tekisitte hyväntyön, herra apotti, ja Jumala antaisi sen teille anteeksi."

"Ei koskaan, ei koskaan!"

"Ja kukapa tietää, ehkä tutkijat eivät olekaan minun suhteeni sen ankarampia kuin rintaveljeni Sebastien Gilbertin suhteen kun hän viime vuonna kilpaili Pariisin opintorahasta. Hän se vasta tekikin kielivirheitä. Luojan kiitos, vaikka oli vasta kolmentoista vanha ja minä olen jo seitsemäntoista."

"Tämä on toden totta typerää", päivitteli apotti astuessaan portaita alas ja tullen vuorostaan näkyviin patukka kädessään, Pitoun pitäessä itsensä ja opettajan välillä saman etäisyyden. "Niin, minä sanon, että tämä on typerää", lisäsi hän pannen käsivartensa ristiin ja katsoen yrmeästi oppilaaseensa. "Tämä on siis tulos dialektiikan opetuksesta! Senkin pääsinpää, näinkö sinä muistat säännön: *Noti minora, loqui majora volens*. Juuri sen vuoksi, että Gilbert oli sinua nuorempi, annetaan neljäntoista vanhalle anteeksi enemmän kuin sinulle, kahdeksantoistavuotiaalle tyhmeliinille."

"Aivan oikein, ja senkin vuoksi, että hänen isänsä on herra Honoré Gilbert, joka saa vuotuisia korkoja maa-alueistaan yksistään Pilleleuxin tasangolla kahdeksantoista tuhatta livreä", vahtasi järkeilevä poika surkealla äänellä.

Apotti Fortier katsoi Pitouhun suu supussa ja otsaa rypistäen.

"Nyt et ole yhtä typerä kuin äsken", mutisi hän oltuaan hetken vaiti ja tarkasteltuaan poikaa... "Mutta tämä on vain todenmukaista eikä todistettua. *Species, non autem corpus.*"

"Jospa olisin sellaisen miehen poika, jolla on kahdeksantoista tuhannen markan vuotuiset korkotulot!" jatkoi Ange Pitou huomattuaan vastauksensa vaikuttaneen opettajaan.

"Mutta sitä et ole. Sensijaan olet vähätietoinen, niinkuin se houkkio, josta Juvenalis puhuu; lause on pakanallinen" – apotti teki ristinmerkin – "mutta yhtä kaikki satuttava. *Arcadius juvenis*. Voinpa lyödä vetoa, ettet edes tiedä, mitä merkitsee *Arcadius?*"

"Totta kai, arkadialainen", vastasi Ange Pitou suoristaen ylpeänä vartalonsa.

"Mitä muuta vielä?"

"Mitäkö muuta?"

"Arkadia oli seutu, missä oli paljon aaseja, ja muinaisaikoina merkitsi *asinus* samaa kuin *stultus*."

"En ole tahtonut selittää asioita sillä tavalla", vastasi Pitou, "sillä en voinut uskoa, että arvoisan opettajani vakava mieli alistuisi ivaan."

Apotti Fortier katsoi häneen toistamiseen yhtä tiukasti kuin äskenkin.

"Kautta kunniani", mutisi hän hiukan heltyen kuullessaan oppilaansa imartelevan lauseen, "toisinaan voisi uskoa, ettei tuo taulapää olekaan niin typerä kuin miltä hän näyttää."

"Hyvä herra apotti", sanoi Pitou, joka ei tosin ollut kuullut opettajansa sanoja, mutta oli hämmästykseseen huomannut armeliaan ilmeen palanneen opettajansa kasvoille, "antakaa minulle anteeksi, niin saatte nähdä, kuinka kauniin ainekirjoituksen laadin huomenna."

"Olkoon niin", sanoi apotti pistäen välirauhan merkiksi patukan vyöhönsä ja lähestyen Pitouta, joka opettajansa rauhaa harrastavan liikkeen huomatessaan jäi paikalleen.

"Oi, kiitos, kiitos!" huudahti oppilas.

"Odotahan vielä, äläkä heti paikalla kiitä. Minä annan sinulle anteeksi, mutta yhdellä ehdolla."

Pitou painoi päänsä kumaraan, ja koska kaikki riippui apotin mielisuosiosta, odotti hän alistuvaisena.

"Nimittäin että vastaat virheettömästi sinulle tekemääni kysymykseen."

"Latinaksiko?" kysyi Pitou levottomana.

"*Latine*", vahvisti opettaja.

Pitou huokasi syvään.

Syntyi hetkisen kestävä vaitiolo, jona aikana linnan torilla leikkivien koululaisten iloiset huudot kuuluivat Ange Pitoun korviin. Hän huokasi toistamiseen vielä syvempään.

"*Quid virtus? Quid religio?*" kysyi apotti.

Nämä opettajan ponnekkaasti lausumat sanat kaikuivat Pitou-raukan korvissa kuin tuomiopäivän enkelin torventoitutus. Hänen silmänsä himmenivät, ja sinä hetkenä hän pinnistäessään ajatuksiansa käsitti, että ihminen voi tulla hulluksi.

Mutta vaikka tämä aivotoiminta olikin hyvin voimakas, ei se johdattanut mihinkään tulokseen, ja vastaus viipyi tavattoman kauan. Kuului pitkälinen tohiseva ääni, kun kysyjä hitaasti veti nuuskaa nenäänsä.

Pitou huomasi, että hänen täytyi kiiruhtaa loppuun.

"*Nescio*", sanoi hän, toivoen saavansa tietämättömyytensä anteeksi tunnustaessaan sen latinankielellä.

"Etkö tiedä mitä on hyve!" huudahti apotti tukehtumaisillaan raivosta. "Etkö tiedä, mitä on uskonto!"

"Kyllä minä siihen osaan vastata", sanoi Ange, "mutta en latinaksi."

"Mene siis Arkadiaan, *juvenis!* Kaikki on meidän välillämme loppunut, senkin epatto!"

Pitou oli niin masentunut, ettei osannut paeta, vaikka apotti veti patukan vyöstänsä yhtä arvokkaasti kuin sotapäällikkö paljastaisi miekan huotrasta taistelun alkaessa.

"Mutta miten minun sitten käy?" kysyi poikaparka käsiensä riippuessa hervottomina. "Miten minun sitten käy, ellen pääsekään seminaariin?"

"Käyköön kuinka tahansa, se on minusta, hitto vieköön, yhdentekevää."

Kunnon apotti oli niin kiukuissaan, että melkein kirosi.

"Mutta ettekö siis tiedä, että tätini jo täydesti uskoo näkevänsä minut pappina."

"Siinä tapauksessa hän saa tietää, ettet kelpaa valmistautumaan edes suntioksi."

"Mutta, herra Fortier..."

"Minä käsken sinua lähtemään; *limina linguae*."

"Olkoon siis niin!" sanoi Pitou kuin mies, joka tekee tuskallisen päätöksen, mutta tekee sen kuitenkin. "Saanko viedä mukanani pulpettini?" kysyi hän toivoen, että sinä väliaikana apotin sydän ennättäisi lauhtua hellemmäksi.

"Tietysti", lupasi apotti. "Ja kaikki, mitä se sisällänsä pitää."

Pitou nousi surkeana portaita ylös, sillä luokkahuone oli toisessa kerroksessa. Hän tuli huoneeseen, missä noin neljäkymmentä oppilasta oli ollut tekevinään työtä ison pöydän ääressä, kohotti varovaisesti pulpettinsa kantta, nähdäkseen olivatko kaikki hänen hoidokkinsa tallella. Hän

tarttui pulpettiinsa huolellisesti, suojellakseen vaalimiansa eläviä, ja läksi hitaasti astelemaan käytävää pitkin.

Portaiden ylipäässä odotti apotti Fortier käsi ojolla näyttäen patukalla portaita kohti.

Hänen täytyi mennä tästä vaarallisesta ahtaasta paikasta. Ange kyyristyi niin pieneksi ja nöyräksi kuin mahdollista. Se ei estänyt, että hän sai viimeisen läimäyksen siitä aseesta, jonka avulla apotti Fortier oli kasvattanut parhaimmat oppilaansa. Vaikka sitä oli käytetty Ange Pitoun suhteen enemmän ja voimakkaammin kuin toisten, ei se hänessä ollut saanut aikaan kovinkaan kehuttavia tuloksia, kuten olemme huomanneet. Ange Pitoun kuivatessa viimeisen kyynelen silmästään ja astellessa Pleuxin kaupunginosaa kohden, missä hänen tätinsä asui, puhukaamme hiukan hänen ulkomuodostaan ja menneisyydestään.

II

TODISTETAAN, ETTÄ TÄTI EI AINA OLE YHTÄ HYVÄ KUIN ÄITI

Louis-Ange Pitoun oli, niinkuin hän keskustelussaan apotti Fortierin kanssa oli maininnut, kertomuksemme alussa seitsemäntoista ja puolen vuoden vanha. Hän oli pitkä ja laiha poika, jolla oli keltainen tukka, punaiset posket ja taivaansiniset silmät. Tuore ja viaton nuoruus hehkui hänen suurehkon suunsa huulilla, ja kun hän ne avasi oikein selälleen, näkivät kaikki ne, joiden kanssa hän joutui syömään, kaksi riviä isoja, perin kirkkaita hampaita. Pitkien, luisevien käsivarsien päässä oli lujarakenteiset kourat, jyhkeät kuin kurikat. Sääret olivat hiukan köyrät, polvesta pikkulapsen pään kokoiset, ja näkyivät selvästi tiukkojen mustien housujen läpi. Jalat olivat isot, mutta kuitenkin mukavasti saaneet sijansa vasikannahkakengissä, jotka punersivat paljosta käyttämisestä. Hänen yllään oli ruskeasta palttinasta tehty mekko, joka oli puoliksi takki, puoliksi pusero. Tällaiselta näytti puolueettomasti ja tarkalleen kuvattuna apotti Fortierin entinen oppilas.

Nyt meidän on vielä kuvattava hänen luonnettansa.

Ange Pitou jäi orvoksi kahdentoista ikäisenä; silloin hän onnettomuudekseen menetti äitinsä, jonka ainoa lapsi hän oli. Isä oli kuollut ennen kuin poika vielä oikein pystyi ajattelemaankaan, ja kun äiti-raukka jumaloi Ange Pitouta, sai tämä tehdä oman mielensä mukaan kaikessa. Täten oli hänen ruumiillinen kehityksensä ollut oivallinen, mutta henkinen puoli oli saanut jäädä syrjään. Ollen syntynyt kauniissa Haramontin kylässä, penikulman päässä kaupungista, metsän keskellä, hän heti ensimmäisillä retkillään alkoi tutkistella kotiseutunsa metsää ja käydä sotaa siellä asustavia eläimiä vastaan. Kun hänen lahjansa täten olivat kohdistuneet yhteen ainoaan suuntaan oli Ange Pitou kymmenen vanhana erinomainen salakytä ja ensiluokkainen linnunpyytäjä. Ja tämän kaiken hän oli oppinut itsestään kenenkään opastamatta, ohjaajanaan vain se oma voima ja vaisto, jonka luonto antaa metsän keskellä asuvalle ja joka ominaisuus näyttää olevan osa siitä lahjasta, jonka se antaa eläimille. Senvuoksi hän tiesikin kaikki hirvien ja jänisten kulutiet. Kolmen penikulman laajuudelta hän tunsikin jokaisen suosilmän, ja kaikkialla näkyi hänen käyräpuukkonsa jälkiä, kun hän oli taitellut sopivia oksia pyydyksiään varten. Taukoamatta ollen näissä erikoisissa puuhissa hän oli kehittynyt ylen eteväksi omalla alallaan.

Kun hänellä oli pitkät käsivarret ja vahvat polvet, joiden avulla hän jaksoi kiivetä paksuimpiakin runkoja myöten, kapusi hän korkeimpiinkin puihin etsimään linnunpesiä niin nokkelasti ja varmasti, että toverit häntä ihailivat, ja jos hän olisi asunut lähempänä päiväntasaajaa, niin apinat olisivat häntä kunnioittaneet sen taidon vuoksi, jonka hän oli saavuttanut erikoisessa linnunmetsästyksessä, joka aikuisiakin suuresti miellyttää. Metsästäjä houkuttelee linnut ansoilla varustettuun puuhun ja matkii äänellä närhiä tai huuhkajaa, joita muu lintumaailma yleensä kovasti vihaa. Jokainen rastas, tiainen, sirkku lentää kiiruimman kautta nokkiakseen höyhenen vihollisestaan ja useimmissa tapauksissa paneekin oman henkensä vaaraan. Pitoun toverit käyttivät oikeata huuhkajaa tai närhiä tai erikoista pilliä, jonka avulla voivat mitenkuten matkia näiden lintujen ääntä. Mutta Pitou halveksi näitä keinoja ja tällaisia valmisteluja. Hän turvautui omiin keinoihinsa ja viritti ansan käyttäen luonnonlahjojaan. Suullaan hän matki noita huutoja, joiden avulla hän houkutteli toiset linnut, jopa samaan lajiinkin kuuluvat, ne kun pettyivät kuullessaan nämä huudot, sillä ne olivat siksi hyvin matkittuja.

Suolla pyydystäessään Pitou käytti "aasinsiltaa", ja epäilemättä hän olisi kokonaan halveksinut tämän taiteellista valmistamista, ellei se pyydyksenä olisi tuottanut runsaasti. Vaikka hän halveksikin tätä liian helppoa metsästystapaa, eivät kuitenkaan etevimmänkään pyydystäjä osanneet yhtä hyvin kuin hän peittää ruohoilla liian suurta lammikkoa, kunnes se oli vireessä, kuten metsästäjänkielellä sanotaan. Kukaan ei osannut Pitoun tavoin asettaa ansaansa sellaiseen kaltevaan asemaan, ettei vikkainkaan lintu päässyt juomaan sen ylitse tai alitse. Eikä kellään ollut niin varmaa kättä eikä niin

tarkkaa silmää kaataessaan risiiniöljyä ja liimaa yhteen, jotta siten syntyvä pyydystysliima ei tullut liian veteläksi tai liian tahmeaksi.

Kun ihmistä arvostellaan hänen lahjojensa perusteella, muuttuu tämä arvonanto sen mukaan, missä kulloinkin ollaan. Haramontin kylässä, talonpoikien keskuudessa, jotka olivat tottuneet saamaan enemmän kuin puolet elinkeinoistaan suorastaan luonnolta ja vaistomaisesti vihasivat sivistystä, nautti Pitou siksi suurta kunnioitusta, että äiti ei voinut ajatellakaan poikansa joutuneen väärille teille ja oivaltaa, että suurilla rahasummilla hankittava kasvatusta ei ollut samaa, jonka Pitou kaikesta koulutuksesta vapaana itse hankki itselleen.

Mutta kun tämä kunnon nainen sairastui, kun hän tunsu kuoleman saapuvan, kun hän käsitti jättävänsä lapsensa yksinään maailmaan, silloin hän alkoi epäillä ja rupesi etsimään tukea vastaiselle orvolle. Hän muisti silloin, että kymmenen vuotta aikaisemmin oli muuan nuori mies keskellä yötä kolkuttanut hänen ovelle sylissään vastasyntynyt lapsi, jonka hoitamista varten hän jätti jokseenkin suuren rahamäärän, ja toinen vieläkin suurempi oli uskottu Villers-Cotteretsissä asuvan asianajajan huostaan. Tästä salaperäisestä nuoresta miehestä hän ei alussa tiennyt mitään nimitä kuin että hänen nimensä oli Gilbert. Mutta kolme vuotta sitten hän näki tämän saman miehen uudelleen ilmestyvän. Silloin hän oli noin kahdenkymmenenseitsemän vuoden vanha mies, jonka käytös oli jäykkä, sanat tarkoin punnitut ja esiintyminen alussa hiukan kylmäkiskoista. Mutta tämä päällimmäinen jääkuori katosi, kun hän näki lapsensa, sai nähdä hänet kauniina, terveenä ja hymyilevänä, kasvatettuna hänen tahtonsa mukaan luonnon keskellä. Silloin hän puristi kunnon naisen kättä ja sanoi hänelle vain:

"Hädän tullen turvautukaa minuun."

Sitten hän oli ottanut poikansa, tiedustellut tietä Ermenonvilleen, poikansa seurassa käynyt Rousseauin haudalla ja palannut sitten Villers-Cotteretsiin. Kun hän siellä varmaankin mieltä seudun raikkaaseen ilmaan ja kuuli asianajajan kautta hyvää apotti Fortierin koulusta, jätti hän pikku Gilbertin tämän kunnon miehen huostaan, jonka filosofoivaan luonteeseen hän heti oli mieltynyt, sillä tähän aikaan oli filosofoiminen niin voimaperäistä, että se oli päässyt tunkeutumaan kirkonmiestenkin piiriin.

Sen jälkeen hän läksi Pariisiin jättäen osoitteensa apotti Fortierille.

Pitou äiti tiesi kaikki nämä seikat. Kuoleman hetkellä hän muisti nämä sanat: "Hädän tullen turvautukaa minuun" Heti hänen ajatuksensa kirkastuivat. Ehkä sallimus oli tämän kaiken näin järjestänyt, jotta pikku Pitou löytäisi enemmän kuin mitä hän kadotti. Hän kutsutti luoksensa papin, koska hän ei itse osannut kirjoittaa. Pappi kirjoitti, ja samana päivänä kirje vietiin apotti Fortierille, joka liitti siihen osoitteen ja joudutti sen postiin.

Se tapahtuikin viime hetkessä, sillä kaksi päivää sen jälkeen Pitoun äiti kuoli.

Pitou oli vielä liian nuori käsittääkseen tappionsa koko laajuuden. Hän itki, ymmärtämättä ikuista eroa, nähdessään äitinsä kylmänä, kelmeänä ja murtuneena. Vaistomaisesti hän käsitti, että kodin hyvä henki oli lentänyt pois, että äidin poistuttua koti kävi autioksi ja vieraaksi. Hän ei käsittänyt, millaiseksi hänen tulevaisuutensa muodostuisi; ei hän edes käsittänyt, mitä hänen seuraavana päivänä oli tehtävä. Kun hän oli saattanut äitinsä hautaan, kun multa oli luotu arkulle, kun kumpu oli pyöristetty, istui hän haudan partaalle, ja vaikka häntä kuinkakin kehoitettiin poistumaan hautuumaalta, vastasi hän kaikkeen pudistamalla päätänsä ja sanoen, ettei hän koskaan ollut jättänyt äitiään, Madeleinea, ja että hän siis tahtoi jäädä sinne, missä tämä oli.

Hän vietti koko sen päivän ja seuraavan yön haudan ääressä.

Täältä hänet kunnon tohtori, – olemmeko sanoneet, että Pitoun vastainen suosija oli lääkäri? – täältä kunnon tohtori hänet löysi, kun hän käsittäen, mihin kaikkeen tehty lupaus hänet velvoitti, saapui pari vuorokautta kirjeen lähettämisen jälkeen.

Ange oli ollut hyvin pieni, kun hän ensi kertaa näki tohtorin. Mutta jättäväthän kaikenmoiset seikat nuoreen mieleen usein ikuisesti säilyviä vaikutelmia, olihan tuon salaperäisen nuoren miehen käynti jättänyt jotakin hänen kotiinsa. Olihan hän jättänyt sinne tuon pienen lapsen ja sen ohella vaurautta. Joka kerta kun Ange kuuli äitinsä mainitsevan Gilbertin nimen, lausui hän sen melkein

ihailleen. Kun Gilbert oli uudelleen ilmestynyt taloon, vakiintuneena miehenä ja käyttäen tohtorin arvonimeä, – kun hän entisten hyvien töittensä lisäksi vielä lupasi auttaa tulevaisuudessakin, arveli Pitou, nähdessään äitinsä kiitollisuuden, että hänenkin oli oltava kiitollinen, ja äitiään matkien hän oli sopertanut olevansa ikuisesti kiitollinen ja säilyttävänsä muiston tohtorista. Tämän tähden hän heti, kun huomasi tohtorin hautuumaan portin takaa ja näki hänen lähestyvän ruohottuneiden hautojen ja kaatuneitten ristien lomitse, tunsu miehen, nousi ja meni tohtoria vastaan; sillä hän ymmärsi, ettei hän voinut vastata kielteisesti miehelle, joka sillä tavalla saapui hänen luokseen äidin kehoituksesta. Hän ei siis vastustellut, kääntyi vain katsomaan taakseen ja itki, kun Gilbert talutti hänet pois hautuumaalta. Komeat rattaat odottivat portilla. Hän nosti pojan vaunuihin, jätti Pitoun asunnon onnettomuuden herättämän kunnioituksen turviin ja vei pojan kaupunkiin. Täällä hän meni silloiseen komeimpaan hotelliin, jonka nimi oli Dauphin. Heti sinne tultuaan hän lähetti sanan räätälille, joka edeltäpäin annettujen määräysten mukaan toi valmiita vaatteita mukanaan. Varovaisuuden vuoksi hän valikoi pari kolme tuumaa liian pitkät pukineet, syystäkin kyllä, sillä sankarillamme oli suuri taipumus kasvamiseen, eikä nämä vaatteet sittenkään tainneet sopia pitkäaikaisiksi. Hän läksi sen jälkeen pojan kanssa astelemaan sitä kaupunginosaa kohden, jonka nimi on Pleux.

Mitä lähemmäksi tultiin tätä kaupunginosaa, sitä hitaammin Pitou asteli, sillä hän huomasi joutuvansa tätinsä Angéliquen luo. Vaikka hän olikin vain muutaman kerran nähnyt kumminsä – sillä täti Angélique oli antanut Pitoulle hänen runollisen ristimänimensä, – niin hänellä oli kuitenkin tästä naisesta hyvin ikävät muistot.

Täti Angélique ei pienimmässäkään määrässä voinut miellyttää Pitoun kaltaista lasta, joka oli aina tottunut nauttimaan äitinsä hellää hoivaa. Täti Angélique oli tähän aikaan viidenkymmenenviiden ja tai – kahdeksan ikäinen vanhapiika. Hän oli surkastunut noudattamalla tarkoin uskonnollisia sääntöjä, ja väärin käsitetty hartaus oli hänessä kuihduttanut kaikki hellät säälin ja ihmisyyden tunteet, kehittäen niiden sijaan ahneutta, joka vain karttui jokapäiväisessä seurustelussa tekopyhien akkojen kanssa. Hän ei suorastaan elänyt almuilla, vaan myymällä pellavalankoja, joita hän kehräsi rukillaan ja vuokraamalla kirkossa tuoleja, minkä oikeuden hän oli saanut kirkkoherralta. Tämän lisäksi hän tuon tuostakin sai hurskailta ihmisiltä, jotka uskoivat hänen teennäiseen uskonnollisuuteensa, lantteja, jotka hän vaihtoi hopearahaksi ja hopearahat viimein kultarahoiksi. Nämä kultarahat katosivat, eikä kukaan tiennyt niiden olemassaolostakaan eikä aavistanut minne ne hävisivät; raha rahalta ne piiloutuivat sen lepotuolin pielukseen, jolla hän työssään istui, ja täällä hapuillessaan kultarahat löysivät joukon tovereitaan, jotka samalla tavalla kuin nekin olivat yksitellen joutuneet pois liikkeestä ja odottivat vain hetkeä, jolloin vanhanpiian kuolema ne saattaisi perijän käsiin.

Tämän kunnianarvoisan sukulaisen asuntoa kohden siis tohtori Gilbert asteli taluttaen pitkää Pitouta.

Sanoimme pitkää Pitouta, sillä ensimmäisen syntymävuotensa jälkeen oli Pitou aina ollut ikäisekseen liian pitkä.

Neiti Rose-Angélique Pitou oli sinä hetkenä, jona ovi aukeni tohtorin ja vanhanpiian veljenpojan astuessa sisään, hyvällä tuulella. Samalla kertaa kun Haramontin kirkossa vietettiin sielumessua hänen kälynsä kuoleman johdosta, oli Villers-Cotteretsin kirkossa häät ja ristiäiset, jotenka tuolien vuokrasta oli yhtenä ainoana päivänä kerääntynyt kuusi livreä. Neiti Angélique oli sitten vaihtanut roivot écuiksi, liittänyt ne kolmeen aikaisemmin vaihdettuun samanlaiseen rahaan ja saanut siten vaihdetuksi louisdorin. Tämä kultaraha läksi juuri toisten rahojen luo, ja päivä, jona tällainen yhtyminen tapahtui, oli tietystikin neiti Angéliquelle juhla.

Hän oli vastikään päättänyt tämän toimituksen, avannut sen ajaksi teljetyn oven ja kerran vielä kiertänyt tuolinsa nähdäkseen ilmaiseiko mikään sinne kätkeytyä aarretta, kun tohtori ja Pitou astuivat sisään.

Tällainen kohtaaminen olisi voinut olla liikuttava, mutta siksi tarkan huomioidentekijän kuin tohtori Gilbertin mielestä se oli naurettava. Kun vanhapiika huomasi veljenpoikansa, lausui hän muutaman sanan äsken kuolleesta rakkaasta kälystään ja oli pyyhkivinäan kyyneleen silmistään.

Tohtori tahtoi tutkia vanhanpiian sydäntä, ennenkuin teki mitään päätöksiä hänen suhteensa, ja senvuoksi hän puhui tätien velvollisuuksista veljensä poikia kohtaan. Mutta mitä kauemmin tohtori puhui ja mitä pitemmälti kauniita sanoja valui hänen huuliltaan, sitä pikemmin vanhanpiian terävä katse kuivasi silmään tulleen kyyneseen, piirteet jäykistyivät ja alkoivat yhä enemmän muistuttaa vanhaa paperia; hän kosketti vasemmalla kädellään terävää leukaansa ja alkoi oikean kätensä kuihtuneilla sormilla laskea, kuinka monta kultarahaa tuolien vuokraaminen vuodessa tuottaisi. Koska hänen laskelmansa sattui loppumaan samalla kertaa kuin tohtorin puhekin, voi hän heti vastata, että vaikka hänellä olikin suuri rakkaus kälyvainajaa kohtaan ja vaikka hän suuresti rakastikin veljenpoikaansa, ei hän mitenkään voinut pienten tulojensa vuoksi ruveta lisäämään menojaan.

Tohtori olikin odottanut tätä vastausta; se ei siis häntä vähääkään ihmetyttänyt. Hän oli kaikkein uusien ajatusten suuri harrastaja, ja kun Lavaterin teoksen ensimmäinen osa juuri äskettäin oli ilmestynyt, sovellutti hän tämän zürichiläisen filosofin ihmeoppia neiti Angéliquen laihoihin ja kellertäviin kasvoihin.

Tuloksena tästä tarkastuksesta oli, että vanhanpiian pitkä nenä, pienet kiiluvat silmät, ohuet huulet todistivat samassa henkilössä yhtyneen ahneuden, itsekkyyden ja teeskentelyn.

Olemme jo sanoneet, että saamastansa vastauksesta hän ei vähääkään hämmästynyt. Mutta huomiontekijänä hän tahtoi nähdä, kuinka pitkälle tämä tekopyhä olento kehittäisi kaikki kolme huonoa ominaisuuttaan.

"Mutta, neiti", sanoi hän, "onhan Ange Pitou orpo, veljenpoikanne."

"Mutta ajatelkaahan toki, herra Gilbert", muistutti vanhapiika, "hän lisäisi menojaani kuudella soulla päivässä, vaikka laskenkin huokeiden hintojen mukaan, sillä tuo nulikka syö ainakin naulan leipää päivässä."

Pitou väänsi naamansa virniin, sillä hän söi tavallisesti puolitoista naulaa jo aamiaiseksi.

"Puhumattakaan, mitä menee hänen vaatteittensa puhdistamiseen", jatkoi neiti Angélique, "sillä muistan hänen likaavan niitä kovasti."

Tottahan oli, että Pitou likasi vaatteensa, kun muistaa, millaista elämää hän vietti, mutta se tunnustus on annettava hänelle, että hän repi vielä enemmän kuin likasi.

"Hyi, neiti Angélique", sanoi tohtori, "tehän harjoitatte kristillisiä hyveitä ja teette tällaisia laskelmia, kun on kysymyksessä veljenpoikanne ja kummipoikanne."

"Puhumattakaan hänen vaatteittensa kunnossapitamisestä", huudahti vanha tekopyhä, sillä hän muisti nähneensä kälynsä Madeleinein ompelevan paljon paikkoja veljenpoikansa takkiin ja housujen polviin.

"Te siis kieltäydyste ottamasta veljenpoikaanne luoksenne", sanoi tohtori. "Tämän orvon, jonka täti ajaa kynnykseltään, täytyy siis mennä kerjäämään almuja vieraitten luota."

Vaikka neiti Angélique olikin saita, käsitti hän varsin hyvin joutuvansa huonoon valoon, jos hänen kieltonsa tähden veljenpojan täytyisi turvautua tähän äärimmäiseen keinoon.

"Ei", sanoi hän, "minä otan hänet luokseni."

"Ah!" sanoi tohtori iloiten, löytäessään hellän tunteen tässä kuihtuneeksi luulemassaan sydämessä.

"Niin", jatkoi vanhapiika, "minä suosittelen häntä Bourg-Fontainen augustinilaismunkeille, jotta ne ottaisivat hänet luostariin palvelevaksi veljeksi."

Olemme jo maininneet, että tohtori oli filosofi. Tietäähän jokainen, mitä filosofin nimi siihen aikaan merkitsi.

Hän päätti siis heti riistää augustinilaisilta oppilaan, ja tämän hän teki yhtä innokkaasti kuin augustinilaiset olisivat riistäneet oppilaan filosofeilta.

"No siis", lausui hän pistäen kätensä syvään taskuunsa, "koska elätte niin ahtaissa oloissa, rakas neiti Angélique, että teidän on varojen puutteessa pakko ajaa veljenpoikanne vieraitten hoitoon, niin etsin jonkun muun, joka edullisemmin kuin te voi käyttää sen rahaerän, jonka aion luovuttaa tämän orvon pojan hyväksi. – Minun on palattava Amerikkaan. Ennen lähtöäni jätän Pitoun jonkun

puusepän tai vaununtekijän oppiin. Hän itse saa valita työalansa. Poissaollessani hän kehittyy ja palatessani jo osaa ammattinsa, ja silloin saan nähdä, mitä voin tehdä hänen hyväkseen. Syleile siis, poika, tätiäsi, ja lähtekäämme pois."

Tuskin oli tohtori lopettanut, kun Pitou jo riensi kunnia-arvoista tätiään kohden, ojentaen pitkät käsivartensa. Hän tahtoi mitä pikimmin syleillä tätiä, kun tämä suudelma vain olisi ikuisen eron merkinä heidän välillään.

Mutta kuullessaan tuon sanan "rahaerän" ja nähdessään tohtorin pistävän kätensä taskuun, missä se vaistomaisesti kilisteli suuria écuita, joiden määrän voi suunnilleen laskea taskun pullistumisesta, tunsu vanhapiika ahneuden kuumeen nousevan sydämeensä asti.

"Tiedättehän, rakas herra Gilbert, erään seikan", sanoi hän.

"Minkä"? kysyi tohtori.

"No sen, hyvä Jumala, ettei kukaan koko maailmassa voi rakastaa tätä orpo-raukkaa niin paljon kuin minä."

Ja laihoilla käsivarsillaan hän syleili Pitouta ja painoi pojan kummallekin poskelle suudelman, joka sai tämän värisemään kiireestä kantapäähän asti.

"Kyllähän minä sen tiedän", sanoi tohtori. "Ja niin paljon luotinkin teidän sukulaisrakkauteenne, että toin hänet suoraa päätä teidän, hänen lähimmän turvaajansa, luo. Mutta sananne ovat samalla kertaa ilmaisseet minulle, että tahtonne on hyvä, mutta varanne pienet, – te olette niin köyhä, ettette mitenkään voi auttaa teitä vielä köyhempää."

"Mutta, hyvä herra Gilbert", sanoi vanhapiika, "onhan Jumala taivaassa, ja sieltähän hän antaa ravinnon kaikille luoduilleen."

"Se on kyllä totta", vastasi Gilbert, "mutta vaikka hän antaakin ravinnon taivaan linnuille, niin hän ei orpoja ota mihinkään ammattioppiin. Ja ammattia juuri on Ange Pitoun opittava, ja tätä te ette voi pienten varojenne vuoksi saada toimeen."

"Mutta jos te annatte tuon rahaerän?"

"Minkä rahaerän?"

"Sen, josta juuri puhuitte, rahasumman, joka on taskussanne", lisäsi vanhapiika ojentaen koukkuiset sormensa ruskean puvun taskua kohden.

"Tietysti sen annan, rakas neiti Angélique", sanoi tohtori. "Mutta ilmoitan jo edeltäpäin tekeväni sen vain yhdellä ehdolla."

"Millä?"

"Että poika saa oppia jonkun ammatin."

"Hän saa sen oppia, minä vakuutan teille", sanoi vanha tekopyhä, katse yhä kiintyneenä taskuun, jonka heilahtelemista hänen silmänsä tarkkasivat.

"Lupaatteko sen minulle?"

"Lupaan."

"Aivan vakavasti?"

"Jumalan totuuden kautta, rakas herra Gilbert. Teen vaikka valan."

Ja neiti Angélique ojensi kyhmyiset sormensa valantekoon.

"Hyvä on", sanoi tohtori ottaen taskustaan kiinnipauloitettun kukkaron. "Niinkuin näette, olen valmis antamaan rahaa; oletteko te vuorostanne valmis vastaamaan pojasta?"

"Ristin kautta, olen herra Gilbert."

"Älkäämme vannoko niin paljon, rakas neiti, vaan allekirjoittakaamme sitä enemmän."

"Minä allekirjoitan, herra Gilbert, minä allekirjoitan."

"Notaarin läsnäollessa?"

"Notaarin läsnäollessa."

"Lähtekäämme siis ukko Niguetin luo."

Ukko Niguet, jolle tohtori Gilbert pitkäaikaisen tuttavuutensa vuoksi antoi tämän nimityksen, oli – niinkuin *Neiti de Taverney*-romaaniiimme tutustuneet lukijamme muistavat – paikkakunnan tunnetuin notaari.

Niguet oli neiti Angéliquenkin notaari, eikä tällä siis ollut mitään tohtorin tekemää valintaa vastaan. Vanhapiika seurasi häntä notaarin luo. Täällä laadittiin asianomainen sitoumus, jossa neiti Rose-Angélique Pitou sitoutui ottamaan huostaansa veljenpoikansa Louis-Ange Pitoun ja opettamaan tälle kunniallisen ammatin, saaden tästä korvaukseksi kaksisataa livreä vuodessa. Sitoumus tehtiin viideksi vuodeksi. Tohtori jätti notaarille kahdeksan sataa livreä; kaksisataa oli maksettava etukäteen.

Seuraavana päivänä tohtori läksi Villers-Cotteretsista, järjestettyään muutamia tiliasioita erään tilanhoitajansa kanssa, josta myöhemmin puhumme. Ja neiti Pitou iski kuin haukka näihin edeltäpäin maksettuihin kahteensataan livreen ja kätki kahdeksan kaunista kultarahaa tuoliinsa.

Jäljelle jääneet kahdeksan livreä saivat odottaa pienessä savikulhossa, jossa kolmen-, neljäkymmenen vuoden aikana oli ollut monta lanttia, kunnes parina kolmena sunnuntaina oli kokoontunut kaksikymmentäneljä livreä, jolloin, niinkuin olemme kertoneet, tämä rahamäärä muuttui kullaksi ja siirtyi kupista tuoliin.

III

ANGE PITOU TÄTINSÄ LUONA

Olemme nähneet, kuinka vastenmielisesti Ange Pitou jäi pitemmäksi aikaa tätinsä Angéliquen huomaan. Poika-parka, jolla oli yhtä suuri, ellei suurempikin vaisto kuin metsästämillään eläimillä, oli heti aavistanut, mitä oli tulossa. Pettymyksiä hän ei pelännyt, sillä olemmehan nähneet, ettei hänellä ollut liian valoisia kuvitteluja, mutta hän tiesi saavansa kokea suruja, vaivoja ja inhoa.

Tohtori Gilbertin lähdettyä ei kertaakaan ollut puhetta Pitoun panemisesta ammattia oppimaan, ja täytyy tunnustaa, ettei poika tämän tähden suinkaan tuntenut vastenmielisyyttä tätiä kohtaan. Kunnon notaari oli kyllä maininnut kerran tästä nimenomaisesta sopimuksesta, mutta neiti Angélique oli vastannut, että hänen veljenpoikansa oli vielä liian nuori, hänen terveytensä niin heikko, että ammattityössä se voisi kokonaan pilaantua. Tämän kuullessaan notaari ihaili neiti Angéliquen hyvää sydäntä ja siirsi ammattiopettamisen seuraavaan vuoteen. Eihän vielä ollut kiirettä, poika oli vasta täyttänyt kaksitoista vuotta.

Sillä aikaa kun täti Angélique tuumi ja mietti, millä keinoin hän eniten voisi hyötyä veljenpojastaan, alkoi Pitou ottaa selkoa lähiseudun metsästä, viettääkseen Villers-Cotteretsissa samanlaatuista elämää kuin Haramontissa.

Koko päivän tarkasteltuaan seutua hän tuli huomaamaan, että parhaimmat lammikot olivat Dampleuxin tien, Compiègnen tien ja Vivièresin tien varrella ja että linturikkain seutu oli Susilehto.

Suoritettuaan tämän tarkastuksen Pitou ryhtyi tarpeellisiin toimenpiteisiin.

Helpoimmin ja tarvitsematta käyttää mitään rahasummia saattoi hankkia liimaa ja liimapuikkoja. Kun survoi rautatammen kuoria ja sen sitten huuhtoi vedellä, sai oivallista liimaa, ja liimatikkuja kasvoi tuhansittain koivuissa. Kellekään mitään kertomatta Pitou hankki itselleen tuhatkunnan keppiä ja kulhollisen parhainta liimaa, ja eräänä päivänä otettuaan leipurilta tätinsä laskuun neljä naulaa leipää hän läksi aamun koittaessa ja palasi vasta yön tultua.

Pitou ei ollut tehnyt tällaista päätöstä edeltäpäin laskematta, mihin se johtaisi. Hän oli arvannut myrskyn nousevan. Vaikka hänellä ei ollutkaan Sokrateen viisautta, tunsikin hän Angélique-tätinsä luonnonlaadun yhtä hyvin kuin Alkibiadeen opettaja Xantippansa sisun.

Pitoun otaksumiset olivat oikeita, mutta hän alkoi vastustaa myrskyä tarjoamalla vanhallepiialle päivän metsästyksen tuloksen. Mutta hän ei voinut edeltäpäin aavistaa, millä kohtaa salama häneen iskisi.

Salama iski hänen astuessaan sisään.

Neiti Angélique oli piiloutunut oven taakse, jotta veljenpoika ei pääsisi karkaamaan. Kun hän siis astui jalallaan huoneeseen, sai hän takaraivoonsa iskun, ja lähemmin tutkimatta hän tunsikin, että sen antoi hänen tätinsä kuiva käsi.

Kaikeksi onneksi Pitoulla oli kova pää. Vaikka hän lyönnin vaikutuksesta tuskin oli horjahtanutkaan, niin hän teeskenteli, hoippui huoneen toiseen päähän ja vaipui lattialle, täten lauhduttaakseen tätiä, jonka raivo vain oli lisääntynyt, sillä hän oli iskiessään loukannut sormensa. Kun täti kuontalo kädessään lähestyi häntä, veti Pitou taskustaan sen taikaesineen, jolla hän oli päättänyt puolustaa metsälläkäyntiään.

Hänellä oli kaksi tusinaa lintuja, näiden joukossa tusina punarintoja ja puoli tusinaa rastaita.

Neiti Angélique levitti silmänsä hämmästyksestä selälleen, riiteli vielä muodon vuoksi, mutta riidellessään sieppasi veljenpoikansa metsästyssaaliin ja astuen kolme askelta lampun kohden sanoi:

"Mitä nämä ovat?"

"Näettehän toki, hyvä täti Angélique, mitä ne ovat", sanoi Pitou, "nehän ovat lintuja."

"Voiko näitä syödä?" kysyi heti vanhapiika, joka jumalisena tietysti oli myös herkkusuu.

"Syödäkö!" huudahti Pitou. "Totta kai! Punarintoja ja rastaita! Mitä sitten, ellei niitä!"

"Mistä sinä, senkin onneton, olet nämä varastanut?"

"En minä ole niitä varastanut, vaan pyydystänyt."

"Mistä?"

"Suonsilmien luota."

"Mitä suonsilmiä ne ovat?"

Pitou katsoi tätiin ihmeissään. Hän ei voinut ajatellakaan, että maailmassa olisi niin huonosti kasvatettu olento, joka ei tietäisi, mitä suonsilmä on.

"Suonsilmäkö?" kysyi hän. "Sehän on suonsilmä!"

"On kai, mutta senkin viisastelija, enhän minä tiedä, mitä suonsilmä on."

Pitou sääli aina tietämättömiä ihmisiä ja senvuoksi selitti:

"Suonsilmä on pikkuinen lampi. Metsässä on sellaisia noin kolmekymmentä. Niiden ympärille pannaan liimatikkuja, ja kun linnut tulevat juomaan eivätkä ymmärrä vaaraa, tarttuvat ne tyhmydessään kiinni."

"Mihin?"

"Liimaan."

"Ahaa, nyt ymmärrän," sanoi täti Angélique; "mutta kuka sinulle antoi rahaa?"

"Rahaa!" kysyi Pitou hämmästyen, sillä eihän hänellä koskaan ollut ropoakaan; "rahaako, täti Angélique?"

"Niin."

"Ei kukaan."

"Mutta millä sinä sitten ostit liimaa?"

"Minä valmistin sitä itse."

"Ja liimatikkuja?"

"Nekin tein itse."

"Siis linnut..."

"Mitä, täti?"

"Eivät maksa mitään?"

"Minun tarvitsi vain kumartua ottamaan ne kiinni."

"Ja voiko suonsilmille mennä usein?"

"Joka päivä."

"Hyvä."

"Mutta ei saa mennä..."

"Eikö saa... mitä ei saa?"

"Mennä joka päivä."

"Miksi ei?"

"Siten pilaa."

"Kenet pilaa?"

"Tietysti suonsilmän. Ymmärrättehän, täti Angélique, että linnut, jotka on pyydystänyt..."

"Mitä sitten?"

"Mitäkö? Nehän ovat poissa suonsilmältä."

"Se on totta", vastasi täti.

Ensimmäisen kerran tätinsä luona oleskelunsa aikana tämä tunnusti veljenpoikansa olevan oikeassa; siksi tämä odottamaton tunnustus hurmasikin Pitouta.

"Mutta", lausui poika, "niinä päivinä, joina ei mene suonsilmälle, menee muualle. Niinä päivinä, joina ei pyydystä lintuja, pyydystää jotakin muuta."

"Mitä muuta?"

"Tietysti jäniksiä!"

"Jäniksiäkö?"

"Niin. Niiden liha syödään ja nahka myödään. Jäniksennahasta saa kaksi souta."

Täti Angélique katsoi veljenpoikaansa ihastuneena. Hän ei koskaan ollut tiennyt tämän ymmärtävän niin hyvin rahan ansaitsemista. Pitoun arvo oli kohonnut hänen silmissään.

"Mutta minä kai saan myydä jäniksennahat?"

"Tietysti", vastasi Pitou, "samoin kuin äitini Madeleine teki."

Pojan mieleen ei koskaan ollut juolahtanutkaan, että hänellä olisi oikeuksia vaatia osuudekseen metsästyssaaliista muuta kuin ruokaa.

"Ja milloin lähdet jäniksiä pyydystämään?" kysyi neiti Angélique.

"Kun ensin olen saanut ansat valmiiksi", vastasi Pitou.

"No, valmista ne siis."

Pitou pudisti päätänsä.

"Olethan sinä osannut tehdä liimaa ja liimatikkujakin."

"Osaan kyllä valmistaa liimaa ja liimatikkuja, mutta en osaa kehrätä messinkilankaa; sitä saa valmiina kauppiaalta."

"Paljonko se maksaa?"

"Jos ostan neljällä soulla, niin sillä valmistan pari tusinaa."

"Ja montako jänistä voi saada noilla parilla tusinalla?"

"Kuinka kulloinkin sattuu luonnistamaan, neljä, viisi, kuusi ehkä, ja ansoja voi käyttää useamman kerran, ellei vartija satu niitä löytämään."

"Tuossa on sinulle neljä souta", sanoi täti Angélique, "mene ostamaan messinkilankaa Dambrunilta, ja huomenna saat lähteä jäniksiä pyydystämään."

"Minä menen virittämään ne huomenna", sanoi Pitou, "mutta vasta ylihuomenna aamulla saan tietää, onko niihin mennyt jäniksiä."

"Hyvä on, mene kauppaan."

Messinkilanka oli kaupungissa huokeampaa kuin maaseudulla; tämä johtui siitä, että Haramontin kauppiaat ostivat varastonsa Villers-Cotteretsista. Pitou sai siis kaksi tusinaa silmukoita kolmella soulla. Yhden soun hän toi takaisin tädilleen.

Tämä veljenpojan rehellisyys melkein liikutti vanhanpiian mieltä. Hän aikoi jo lahjoittaa pojalle tämän yhden soun, jota ei ollut käytetty. Pitoun onnettomuudeksi se oli vasaralla takoen levennetty, niin että se hämärissä voi käydä kahdesta sousta. Neiti Angéliquen mielestä ei sopinut heittää pois rahaa, joka voisi tuottaa sata prosenttia, ja hän pisti sen taskuunsa. Pitou oli huomannut liikkeen, mutta ei sitä selvitetty. Hänen mieleensä ei koskaan juolahtanutkaan, että täti voisi antaa hänelle rahaa. Hän alkoi valmistaa ansojaan.

Seuraavana päivänä hän pyysi neiti Angéliquelta säkin.

"Mitä sillä teet?" kysyi vanhapiika.

"Minä tarvitsen", sanoi Pitou salaperäisesti.

Neiti Angélique antoi pyydetyn säkin, pisti sen pohjalle leipää ja juustoa aamiaiseksi ja päivälliseksi, ja Pitou läksi kiireen vilkkaa metsään.

Täti Angélique alkoi kyniä kahtatoista punarintaa, aikoen niistä valmistaa itselleen aamiaisen ja päivällisen. Hän vei kaksi rastasta apotti Fortierille ja neljä "Kultaisen pallon" ravintolan isännälle, joka maksoi hänelle niistä kolme souta kappaleelta, lupasipa vielä maksaa saman hinnan kaikista vastedes tuotavistakin.

Täti Angélique palasi säteilevänä kotiaan. Taivaan siunaus oli tullut hänen taloonsa Pitoun mukana.

"Toden totta", sanoi hän syödessään punarintoja, jotka olivat lihavia ja maukkaita, "hyvä työ saa aina palkinnon."

Illalla Ange palasi. Hänen säkkinsä oli kovin pullollaan. Tällä kertaa ei täti Angélique odotellut oven takana, vaan kynnyksellä. Tervetuliaisiksi poika ei saanut lyöntejä, vaan irtistyksen, joka näytti melkein hymyilyltä.

"Tässä minä olen!" sanoi Pitou astuessaan huoneeseen varmasti, niinkuin ainakin hyvän päivätyön tehnyt.

"Sinä ja säkkisi", sanoi täti Angélique.

"Minä ja säkkini", vahvisti Pitou.

"Ja mitä säkissäsi on?" kysyi täti Angélique uteliaana ojentaen kätensä.

"Täällä on silmuja" [Niille lukijoillemme, jotka eivät tunne metsästäjien kieltä yhtä hyvin kuin me, ilmoitamme, että näillä tarkoitettiin pyökin hedelmiä. Niistä tehdään jokseenkin hyvää öljyä; köyhille ne ovat kahtena vuoden kuukautena kuin taivaasta pudonnutta mannaa. – *Tekijä.*], vastasi Pitou.

"Silmujako?"

"Niin juuri. Ymmärrättehän, että jos ukko Lajeunesse, metsänvartija, olisi nähnyt minun kuljeksivan hänen alueillaan ilman säkkiä, olisi hän heti kysynyt: 'Mitä sinä, pikku maankiertäjä, täällä teet?' Ja varmasti hän olisi epäillyt jotakin. Mutta jos hän kysyy minulta silloin, kun minulla on säkkini, niin vastaan: 'Olen tullut silmuja keräämään, vai onko niiden kokoaminen kiellettyä?' – 'Ei ole.' – 'No niin, ellei se ole kiellettyä, ei teillä ole mitään sanottavaa.' Jos ukko Lajeunesse sanoisi jotakin, niin hän olisi väärässä."

"Sen sijaan, että olisit virittänyt ansat, oletkin siis keräillyt silmuja, laiskuri!" huudahti täti Angélique, joka veljenpoikansa varokeinojen takia luuli menettävänsä jänikset.

"En suinkaan, minä viritin ansat kootessani silmuja, joten hän ei mitään tiennyt minun hommistani."

"Eikö hän sanonut mitään?"

"Kyllä hän sanoi: 'Vie terveisiä tädillesi.' Eikö ukko Lajeunesse ole kunnon mies?"

"Mutta jänikset?" kysyi täti Angélique, joka ei voinut luopua aikaisemmasta ajatuksestaan.

"Jäniksetkö? Keskiyöllä nousee kuu, ja minä menen kello yhden aikaan katsomaan, ovatko ne menneet ansaan."

"Minne menet?"

"Metsään."

"Mitä, menetkö sinä kello yhden aikaan yöllä metsään?"

"Menen."

"Etkä pelkää?"

"Mitä minä pelkäisin?"

Täti Angélique ihastui Pitoun rohkeuteen, niinkuin oli ihmetellyt hänen älykkyyttäänkin.

Pitou oli täydellinen luonnonlapsi eikä siis tiennyt mitään siitä teennäisestä pelosta, joka vaivaa kaupunkilaislapsia.

Keskiyöllä hän lähti ja hiipi pitkän hautuumaan aitoviertä taaksensa katsomatta. Viattomana lapsena hän ei ollut edes rohkeimmissa ajatuksissaan loukannut Jumalaa eikä ihmisiä; hän ei siis pelännyt kuolleita eikä eläviä.

Hän pelkäsi vain yhtä olentoa. Tämä oli ukko Lajeunesse. Senvuoksi hän tekikin kierroksen, jotta ei kulkisi hänen asuntonsa ohitse. Kun ovet ja ikkunaluukut olivat suljetut ja kaikki valot sammutetut, tahtoi Pitou päästä selville siitä, oliko vartija kotona vai metsässä, ja alkoi haukkua niin erehdyttävällä tavalla, että ukko Lajeunessen mäyräkoira Ronflot päästi kovan rähäkän ja tuli nuuskimaan portin alitse.

Nyt Pitou oli turvallinen. Jos Ronflot kerran oli kotona, niin oli ukko Lajeunessekin. Ronflot ja Lajeunesse olivat erottamattomia, ja jos näki toisen, niin voi olla varma siitä, että vähän ajan päästä näki toisenkin.

Pitou läksi siis rauhallisena metsään. Ansat olivat toimineet hyvin: kaksi jänistä oli mennyt niihin ja kuristunut.

Pitou pisti jänikset liian väljän takkinsa taskuihin, joka vuoden päästä oli hänelle vallan liian pieni, ja palasi tätinsä luo.

Vanhapiika oli mennyt levolle, mutta ahneus piti häntä valveilla. Hän oli laskenut, paljonko hän voisi ansaita neljällä jäniksennahalla viikossa, ja tämä laskeminen oli innostuttanut häntä niin, ettei hän voinut nukkua. Hän kysyikin senvuoksi hermostuneesti vapisten, mitä poika toi mukanaan.

"Parin. Täti Angélique, ei ole minun vikani, etten ole voinut tuoda enempää. Mutta ukko Lajeunessen jänikset näyttävät olevan viekkaita."

Täti Angéliquen toiveet olivat täyttyneet, jopa runsaastikin. Ilosta vapisten hän otti molemmat jänikset, tarkasti niiden ehjää nahkaa ja sulki ne ruokakaappiin: sellaisia herkkuja ei siellä ollut koskaan ollut, ennenkuin Pitou alkoi sinne niitä hankkia.

Sitten hän jokseenkin hellällä äänellä kehoitti Pitouta menemään levolle, minkä väsynyt poika tekikin pyytämättä edes illallista, ja tämä seikka taas kartutti täti Angéliquen suosiollisuutta.

Kahta päivää myöhemmin Pitou yritti uudelleen ja paremmalla onnella.

Hän sai kolme jänistä.

Kaksi joutui niistä "Kultaisen pallon" ravintolaan ja kolmas pappilaan. Täti Angélique piti hyvää huolta apotti Fortierista, joka taas vuorostaan suositteli häntä hartaille seurakuntalaisilleen.

Tähän tapaan jatkuivat olot kolme neljä kuukautta. Täti Angélique oli ihastuksissaan, ja Pitoun mielestä oli elämä siedettävää. Tosin puuttui äidinrakkautta, mutta muuten oli hänen elämänsä Villers-Cotteretsissa samanlaista kuin Haramontissa. Mutta muuan odottamaton seikka, jonka kuitenkin olisi pitänyt olla odotettavissa, lopetti nämä tulot ja esti poikaa käymästä metsällä.

Tohtori Gilbert lähetti kirjeen New Yorkista. Amerikkaan tultuaan ei kunnon filosofi ollut unohtanut pientä holhokkia. Hän kirjoitti notaari Niguettille kysyen, oliko hänen määräyksiään noudatettu, ja vaatien sitoumuksen täyttämistä, ellei sitä ollut tehty, tai sen rikkomista, ellei sitä tahdottu noudattaa.

Asia oli vakava. Notaarin kunnia oli kysymyksessä. Hän tuli täti Pitoun luo kädessään tohtorin kirje ja vaati annetun lupauksen pikaista täyttämistä.

Mitään väistämiskeinoa ei ollut olemassa, sillä Pitoun huonoon terveyteen ei voinut vedota, koska hänen ulkomuotonsa todisti päinvastaista. Pitou oli pitkä ja laiha, mutta olivathan kasvavat puutkin metsässä pitkiä ja laihoja ja jaksoivat silti erinomaisen hyvin.

Neiti Angélique pyysi viikon aikaa miettiäkseen, minkä toimialan hän valikoisi veljenpojalleen.

Pitou oli yhtä alakuloinen kuin tätikin. Nykyinen ammatti oli hänen mielestään oivallinen, eikä hän muuta kaivannut.

Koko viikkoon eivät tulleet suonsilmät eivätkä salametsästys kysymykseenkään. Sitäpaitsi oli talvi, ja talvella linnut saavat juotavaa mistä tahansa; sitten alkoi sataa lunta, eikä Pitou uskaltanut mennä virittämään ansojaan. Lumeen jäi jäljet, ja Pitoulla oli sellaiset jalat, että ukko Lajeunesse vuorokauden kuluessa voisi päästä selville siitä, kuka ovela lintumies oli ollut tyhjentämässä hänen vartiopiiriänsä.

Tällä viikolla täti Angéliquen kynnet taas kasvoivat. Pitou tutustui jälleen entiseen täti Angéliqueen, jota hän oli pelännyt ja jossa voitonhimo, hänen tekojensa suurin vaikutin, oli joksikin aikaa siloittanut käpälät.

Mitä pitemmälle aika kului, sitä äreämmäksi kävi eukon mieliala. Pitou oli viidentenä päivänä pyytämällänsä tätiä valikoimaan vaikka minkä toimialan, samapa tuo hänestä, kun vain tämä kiusallinen olotila tädin seurassa päättyisi.

Äkkiä sai kiusaantunut poika loistavan ajatuksen. Hän saavutti siten rauhan, joka tädiltä oli puuttunut näinä kuutena päivänä.

Hänen ajatuksensa oli päässä apotti Fortierin kouluun, päästä vapaaoppilaaksi, koska hän oli köyhä, ja saada hänen ylhäisyytensä Orleansin herttuan perustama apuraha. Tällä tavalla ei oppi maksaisi mitään täti Angéliquelle, ja olihan apotti Fortierin velvollisuus tädin hänelle kuuden kuukauden aikana tavantakaa tuomien punarintojen, rastaiden ja jänisten vuoksi tehdä jotakin hyvää kirkkonsa tuolien vuokraajan veljenpojalle. Tällä tavalla Ange voisi hyödyttää tätiään nykyhetkenä ja vastedeskin.

Ange pääsikin kouluun ilmaiseksi. Apotti oli kunnon mies, jolla ei ollut itsekkäitä vaatimuksia, – joka jakoi tietonsa henkisesti ja rahansa ruumiillisesti köyhille. Mutta yhdessä suhteessa hän oli tiukka: kielioppivirheet saivat hänet raivoihinsa, ja lausekompastuksista hän joutui suunniltaan. Tässä suhteessa hän ei erottanut ystäviä eikä vihamiehiä, ei köyhiä eikä rikkaita, ei maksavia eikä vapaaoppilaita. Hän iski tiukan puolueettomasti ja lakedaimonilaisen jyrkästi, ja kun hänellä oli vahvat kädet, löi hän myös oikein lujasti. Vanhemmat tiesivät ja tunsivat tämän; he saivat itse valita, lähettivätkö lapsensa hänen kouluunsa vai eivätkö, mutta jos kerran lähettivät, niin saivat uskoa ne kokonaan hänen huostaansa, sillä kaikkiin äitien valituksiin apotti vastasi sillä lauseella, jonka hän oli kaivertanut lätkään ja patukan varteen: "Ken rakastaa, hän rankaisee."

Tätinsä suosituksesta Ange Pitou siis pääsi apotti Fortierin oppilaitten joukkoon. Tämä vastaanotto ei miellyttänyt vähääkään Pitouta, sillä se katkaisi hänen vapaan ulkoilma-elämänsä, mutta täti Angélique oli siitä hyvin mielissään ja meni notaari Niguetin luo ilmoittamaan, että hän ei ainoastaan mukautunut tohtori Gilbertin vaatimuksiin, vaan teki enemmänkin kuin vaadittiin. Olihan tohtori vaatinut, että Pitou saisi oppia kunnollisen ammatin. Täti Angélique hankki hänelle enemmän, kun antoi hänelle hyvän kasvatuksen. Ja missä hän sai tämän kasvatuksen? Samassa oppilaitoksessa, missä kävi Sebastien Gilbert, jonka puolesta isä maksoi viisikymmentä livreä.

Saihan Ange tosin kasvatuksensa ilmaiseksi, mutta sitä ei tarvinnut ilmoittaa tohtori Gilbertille, ja jos tämä saisi sen tietää, niin tunsihan hän apotti Fortierin puolueettomuuden ja syvän harrastuksen kaikkia oppilaitaan kohtaan. Hän avasi sylinsä kuin hänen suuri opettajansa: "Sallikaa lasten tulla minun tyköni." Mutta näissä molemmissa käsissä oli aseina toisessa patukka ja toisessa vitsakimppu, jotenka useimmin lasten kävi toisin kuin Jesuksen luona, joka otti heidät vastaan itkevinä ja lähetti luotaan lohdutettuina: lapset tulivat apotti Fortierin luo peloissaan ja läksivät itkien.

Uusi oppilas astui luokkaan kainalossaan laatikko, kädessään sarvinen mustesäiliö ja korvansa takana pari kolme hanhensulkakynää. Laatikon tehtävänä oli korvata jollakin tavoin pulpetti. Mustesäiliön oli kauppias lahjoittanut, ja kynät oli täti Angélique poiminut käydessään notaari Niguetin luona.

Ange Pitou otettiin vastaan sillä herttaisella veljellisyydellä, joka lapsissa alkaa ja aikuisissa jatkuu, nimittäin pilkkahuudoilla. Koko luokka ilkkui. Kaksi oppilasta sai jälki-istumista Pitoun vaalean tukan tähden ja kaksi hänen merkillisten polviensa vuoksi, joista jo olemme kertoneet. Viimeksimainitut oppilaat olivat sanoneet, että Pitoun jalat muistuttivat kaivon köysiä, joihin oli tehty solmu. Tämä vertaus herätti iloa, kulki oppilaasta toiseen, herätti yleisen riemun ja siis apotti Fortierin pahastuksenkin.

Kun Pitou päivällisen aikaan poistui istuttuaan neljä tuntia luokassa, puhumatta kellekään sanaakaan, tekemättä muuta kuin haukotellut laatikkonsa takana, oli hänellä jo kuusi kiivasta vihamiestä luokalla, ja nämä vihamiehet olivat sitä kiivaammat, kun hän ei ollut tehnyt heille mitään pahaa. He vanhoivat lieden ääressä, joka luokkahuoneessa edusti isänmaanaltaria, pyhän valan, että toiset repisivät vaalean tukan hänen päästänsä, toiset iskisivät nyrkillään hänen sinisiin silmiinsä ja toiset taas oikoisivat hänen väärät polvensa.

Pitoulla ei ollut aavistustakaan näistä vihamielisistä tunteista. Lähtiessään hän kysyi eräältä toveriltansa, miksi kuusi jäi jäljelle, vaikka kaikki muut poistuivat.

Naapuri muljautti silmäänsä Pitouhun, sanoi häntä kantelijaksi ja poistui haluamatta ryhtyä hänen kanssaan keskusteluun.

Pitou tuumi, miten häntä voitiin sanoa kantelijaksi, kun hän koko päivänä ei ollut haastanut sanaakaan. Mutta hän oli koulussa ollessaan kuullut sekä oppilaiden että apotti Fortierin puhuvan niin paljon käsittämättömiä asioita, että hän liitti tämänkin niihin, jotka olivat hänen ymmärryksensä ulkopuolella.

Nähdessään Pitoun palaavan innostui täti Angélique tiedustelemaan, millaista oli ollut opetus, jonka puolesta hän oli valmis niin paljon uhraamaan, ja kysyi, mitä poika oli oppinut.

Pitou vastasi oppineensa vaikenemaan. Vastaus oli Pytagoraan oppilaan arvoinen. Mutta pytagoralainen olisi antanut vastauksensa viittilöimällä.

Uusi oppilas palasi ehtopuolella kouluun jokseenkin mielellään.

Aamupäivän olivat oppilaat käyttäneet tutkiakseen Pitoun ruumiillista asua, iltapäivän käytti opettaja tutkiakseen hänen sieluansa.

Tarkastuksen päätettyään oli apotti Fortier varma siitä, että Pitousta voisi tulla uusi Robinson Crusoe, mutta tuskin toista Fontenellea tai Bossuetia.

Koko tämän iltapäivän aikana, joka uuvutti vastaista seminaarilaista enemmän kuin aamupäivä, jälki-istumista saaneet oppilaat monta kertaa puivat hänelle nyrkkiä. Kaikissa sivistyneissä ja sivistymättömissä maissa pidetään tätä uhkauksen merkinä. Pitou oli siis varuillaan.

Sankarimme ei ollutkaan erehtynyt. Koulusta lähdettäessä oikeammin sanoen päästyään koulun rajojen ulkopuolelle, ilmaisivat nämä kuusi oppilasta suoraan, että Pitou saisi maksaa heille kahden tunnin jälki-istumisen kulut, korot ja pääoman.

Pitou ymmärsi, että nyt oli tulossa kaksintaistelu nyrkkikamppailuna. Vaikka hän ei ollutkaan lukenut Aeneidin kuudetta kirjaa, missä nuori Cares ja vanha Entellos troijalaisten pakolaisten suureksi iloksi ryhtyvät tähän puuhaan, tunsikin hän tämän homman, sillä se ei ollut ihan vieras hänen kotikylänsä pojille. Hän selitti siis olevansa valmis siihen vastustajansa kanssa, joka halusi ryhtyä ensimmäiseksi urakkaan, ja sen jälkeen tappelevansa kaikkien muiden kanssa. Tämä julistus herätti jokseenkin suurta kunnioitusta vastatullutta oppilasta kohtaan.

Pitoun ehtoihin suostuttiin. Tehtiin piiri, ja taistelevat heittivät pois liivinsä ja takkinsa ja lähestyivät toisiaan.

Olemme puhuneet Pitoun kourista. Näitä kouria ei mielellään katsellut eikä niiden voimaa suinkaan mielellään tuntenutkaan. Pitou heilutti kummankin käsivartensa päässä lapsen pään kokoista nyrkkiä, ja vaikka nyrkkeily ei vielä ollutkaan tullut käytäntöön Ranskassa eikä siis Pitoulla ollut alkeellisimpiakaan tietoja tässä taidossa, onnistui hänen kuitenkin iskeä ensimmäisen vastustajansa silmään sellaisella voimalla, että sen ympärille tuli heti säännöllinen sininen kehä, ikäänkuin tarkka geometrikko olisi sen harpillaan piirtänyt.

Toinen astui esiin. Pitou oli tosin kyllä väsynyt edellisestä taistelusta, mutta vastustaja oli myös edellistä heikompi. Ottelu ei siis kehittynyt pitkäaikaiseksi. Iso nyrkki paukahti keskelle nenää, ja sen molemmat sieraimet todistivat kaksijakoisella punavirralla heti iskun pätevyys.

Kolmas pääsi katkenneella hampaalla; hän oli siis selviytynyt vähällä. Muut selittivät olevansa tyytyväisiä.

Joukko väistyi Pitoun tieltä kuin voittajan edestä ainakin, ja hän palasi ehein nahoin kotiinsa, oikeammin sanoen tätinsä kotiin.

Kun nuo kolme oppilasta seuraavana päivänä ilmestyivät, ensimmäisen silmä sinisenä, toisen nenä mäsänä, kolmannen huuli ajettuneena, pani apotti Fortier tutkinnon toimeen. Mutta koululaisilla on omat hyvät puolensa. Kukaan vioittuneista ei hiiskunut mitään, ja vain sivutietä, eräältä tappelun nähneeltä, joka ei kuulunut laisinkaan kouluun, apotti Fortier seuraavana päivänä sai tietää, että Pitou oli saanut hänen oppilaittensa naamassa aikaan levottomuutta herättävän häiriön.

Apotti Fortier oli lasten vanhemmille vastuussa oppilaittensa sielusta ja ruumiistakin. Kolme perhettä oli tehnyt valituksen apotti Fortierille. Hyvitys oli siis välttämätön. Pitou sai jälki-istumista kolme päivää, yhden päivän silmästä, yhden nenästä ja yhden hampaasta.

Nämä kolme pidätyspäivää johdattivat neiti Angéliquen mieleen oivan aatoksen. Hän päätti pidättää Pitoulta päivällisen joka kerta, kun apotti Fortier rankaisisi häntä jälki-istumisella. Tämän täytyi ehdottomasti ajan mittaan vaikuttaa Pitouhun edullisesti, sillä kyllä hän tuumisi tarkkaan, ennenkuin teki sellaista, josta saisi kaksinkertaisen rangaistuksen.

Mutta Pitou ei koskaan voinut käsittää, miksi häntä sanottiin kantelijaksi, vaikka hän ei ollut hiiskunut sanaakaan, ja miksi hän sai rangaistuksen siitä, että oli antanut selkään niille, jotka olivat

halunneet häntä mukiloida. Mutta jos tässä maailmassa ymmärtäisi kaikki, niin kadottaisi elämän hurmaavimman puolen: sen salaperäisyyden ja yllätykset.

Pitou suoritti kolmantena päivänä jälki-istumisensa ja tyytyi vain aamiaiseen ja illalliseen.

Väärin on sanoa, että hän tyytyi, sillä Pitou ei ollut laisinkaan tyytyväinen, mutta meidän kieleemme on niin köyhä ja akatemia niin ankara, että täytyy tyytyä siihen, mitä meillä on.

Mutta kun Pitou oli kärsinyt tämän rangaistuksen vähääkään ilmoittamatta, miten häntä oli hädänsä, nautti hän täyttä kunnioitusta. Tottahan on, että tätä arvonantoa lisäsivät ne mahtavat nyrkiniskut, jotka kaikki olivat nähneet.

Tästä päivästä alkaen Pitoun elämä oli melkein samanlainen kuin toistenkin oppilaiden. Se vain oli eroa, että toiset oppilaat saivat yhä uusia kirjoitustehtäviä, jotavastoin Pitou ei päässyt viimeksi annettuja viittä kuutta pitemmälle ja sai melkein aina kaksi kertaa enemmän jälki-istumista kuin koulutoverinsa.

Mutta Pitoun luonteessa oli muuan varteen otettava seikka, joka johtui hänen aikaisemmin saamastansa tai oikeammin saamatta jääneestä kasvatuksesta ja osaltaan vaikutti näihin lukuisiin jälki-istumisiin: se oli hänen kiintymyksensä eläimiin.

Kuuluisasta laatikosta, jolle täti Angélique oli antanut pulpetin nimen, tuli tilavuutensa ja Pitoun sen sisään laatimien monien osastojen vuoksi jonkinmoinen Noakin arkki, missä oli parittain kaikenlaisia matelevia, hyppiviä ja lentäviä olentoja. Siellä oli sisiliskoja, käärmeitä, jättiläismuurahaisia, kuoriaisia ja sammakoita, jotka kävivät Pitoulle sitäkin rakkaammiksi, kun hän niiden tähden sai kärsiä kaikenlaisia kovia rangaistuksia.

Viikon varrella ulkona kävellessään Pitou kokoili eläimiä tähän tarhaansa. Hän oli tahtonut saada salamantereita, jotka ovat hyvin yleisiä Villers-Cotteretsissa ja kuuluivat Frans I: n vaakunaan, ja Frans I olikin antanut koristaa niiden kuvilla kaikki liedet rakennuksissaan. Hän onnistui saamaan sellaisen kiinni. Mutta muuan seikka antoi hänelle paljon tuumimisen aihetta, ja hän päättikin siirtää sen käsittämättömien seikkojen joukkoon: hän oli nimittäin aina havainnut nämä eläimet vedessä uiskentelevina, vaikka runoilijat väittävät niiden asuvan tulossa. Kun Pitou teki aina kaikesta johtopäätöksensä, alkoi hän tämän seikan vuoksi halveksia runoilijoita.

Saatuansa varastoon kaksi salamanteria hän alkoi etsiä kameleontteja.

Mutta tällä kertaa hän etsi turhaan, pääsemättä mihinkään tulokseen.

Tämän tuloksettoman nuuskimisensa perustuksella Pitou päätti, että kameleontteja ei ollutkaan tai että ne elivät toisessa ilmanalassa.

Päästyään tähän ajatukseen ei Pitou enää haeskellut kameleontteja.

Loput kaksi kolmannesta kaikista jälki-istumisistaan sai Pitou kirottujen kieli- ja lausevirheitten tähden, joita rehoitti hänen kirjoituksissaan yhtä tiheässä kuin rikkaruohoja pellossa.

Torstai- ja sunnuntaipäivät olivat lupapäiviä; ne Pitou käytti lintujen pyydystämiseen ja salametsästykseen. Mutta kun Pitou yhä kasvoi, kun hän oli viisi jalkaa ja neljä tuumaa pitkä, vaikka vasta viidentoista vanha, tapahtui muuan seikka, joka hiukan käänsi hänen huomiotansa tavallisista puuhista.

Matkallaan Susilehtoon hän meni Pisseleun kylän kautta, mikä on ehkä antanut nimen kauniille Anne d'Heillylle, Frans I: n rakastajattarelle.

Tässä kylässä oli isäntä Billotin vuokratila, ja tämän talon kynnyksellä seisojia sattumalta melkein aina kun Pitou meni tai palasi sen ohitse kaunis seitsemäntoista tai kahdeksantoista ikäinen, virkeä, pirteä ja iloinen tyttö, jota tavallisesti puhuteltiin ristimänimensä mukaan Catherineksi tai isänsä nimen mukaan Billoteksi.

Pitou alkoi tervehtiä Catherinea, sitten hän vähitellen kävi rohkeammaksi ja hymyili tervehtiessään; viimein hän eräänä päivänä tervehdittyään ja hymyiltyään seisahtui ja rohkeni punastuen virkkaa tämän lauseen, jota hän itse piti perin uskallettuna:

"Hyvää päivää, neiti Catherine."

Catherine oli hyvä tyttö. Hän tervehti Pitouta kuin vanhaa tuttavaa. Vanha tuttava hän olikin, sillä kahden vuoden aikana hän oli nähnyt pojan kulkevan talon ohitse ainakin kerran viikossa. Catherine huomasi Pitoun, mutta Pitou ei ollut huomannut Catherinea, sillä mennessään siitä ohitse Pitou oli neljäntoista ikäinen, Catherine taas kuudentoista. Olemme saaneet nähdä, miten kävi, kun Pitou vuorostaan ehti kuudentoista vanhaksi.

Vähitellen Catherine alkoi huomata Pitoun lahjat, sillä Pitou lahjoitti hänelle kauneimmat linnut ja lihavimmat jänikset. Seurauksena tästä oli, että Catherine kiitteli Pitouta, ja Pitoulle tämä oli hyvin mieluista, hän kun hyvin harvoin sai kiitosta osakseen. Pitou joutui lumouksen valtaan, eikä enää niinkuin ennen mennytkään suoraa päätä metsästyspaikoilleen kokoamaan pyökinsilmuja tai virittämään ansojaan, vaan jäi puolimatkaan ja kulutti aikaansa kiertelemällä ukko Billotin taloa, odotellen näkevänsä Catherinen.

Seurauksena tästä oli, että jäniksennahkoja ei enää voitukaan myydä yhtä paljon kuin ennen, ja linnut loppuivat melkein tyyten.

Täti Angélique vaikeroi. Pitou vastasi, että jänikset olivat tulleet oveliksi ja että linnut huomattessaan ansat joivatkin lehdistä tai puunkoloista.

Surressaan jänisten viisastumista ja lintujen varovaisuutta, minkä kaiken hän uskoi johtuvan filosofian kehityksestä, täti Angélique iloitsi kuitenkin eräästä seikasta, siitä, että hänen veljenpoikansa voisi saada apurahan, pääsisi pappisseminaariin, olisi siellä kolme vuotta ja lähtisi liperit kaulassa. Neiti Angéliquen korkein unelma oli päästä papin taloudenhoitajaksi.

Täytyihän tämän kaiken tapahtua, ja kun Ange Pitou kerran olisi päässyt papiksi, niin täytyihän hänen ottaa tätinsä taloudenhoitajakseen, varsinkin kun tämä täti oli tehnyt niin kovin paljon hänen hyväkseen.

Vanhanpiian kultaisia unelmia häiritsi vain se, että hänen puhuessaan asiasta apotti Fortierille tämä kohautti olkapäitensä ja sanoi:

"Rakas neiti Pitou, päästäkseen papiksi pitäisi veljenpoikanne tutkia vähemmän luonnontieteitä ja enemmän sellaisia teoksia kuin *De viris illustribus* tai *Selectae e profanis scriptoribus*."

"Mitä se tarkoittaa?" kysyi neiti Angélique.

"Että hän tekee liian paljon kielivirheitä ja hirveän paljon lausevirheitä", vastasi apotti Fortier.

Tämä vastaus herätti neiti Angéliquessa epävarmuutta ja surua.

IV

KUINKA LAUSEVIRHE JA KAHDEKSAN KIELIVIRHETTÄ SAATTAA VAIKUTTAA IHMISEN ELÄMÄÄN

Meidän oli kerrottava kaikki nämä yksityiskohdat, jotta lukijamme, vaikkakin luotamme hänen terävään älyynsä, voisi ymmärtää, mihin kamalaan asemaan Pitou joutui, kun hänet oli koulusta potkittu.

Hänen toinen käsivartensa roikkui sivulla, toisella hän piteli laatikkooan tasapainossa päänsä päällä, ja korvissa soivat vielä apotti Fortierin haukkumasanat. Hän asteli Pleuxia kohden täydellisesti tyrmistyneenä.

Lopulta muuan ajatus leimahti pojan aivoissa, ja hänen huuliltaan pääsi kolme sanaa, jotka täydelleen kuvasivat, mitä hänen mielessään liikkui:

"Hyvä Jumala! Täti!"

Mitä hän sanoisikaan täti Angéliqueelle, jonka kaikki kauniit unelmat olivat kärsineet haaksirikon!

Ange ei tiennyt eukon aikeista sen enempää kuin uskollinen ja viisas koira tietää isäntänsä ajatuksista tarkastamalla kasvojen ilmeitä. Vaisto on verraton opastaja, se ei koskaan vie harhaan. Järkeilyn voi sen sijaan mielikuvitus usein viedä väärälle tolalle.

Ange Pitoun mietiskelyn lopputuloksena, minkä ilmaisuna oli hänen huuliltaan puhjennut valitus, oli se, että hän varsin hyvin tiesi tädin tulevan peräti tyytymättömäksi saadessaan kuulla pahat uutiset... Hän tiesi kokemuksesta, mikä oli seurauksena neiti Angéliquen tyytymättömyydestä. Mutta kun tällä kertaa tyytymättömyyden syyt olivat arvaamattoman suuret, kasvaisi rangaistuskin epäilemättä pelottavaksi.

Tällaiset kamalat tunteet mielessään Pitou saapui Pleuxiin. Hän oli tarvinnut melkein neljännestunnin kävelläkseen apotti Fortierin isolta portilta kadunkulmaan, vaikka välimatkaa oli ainoastaan kolmesataa askelta.

Tällä hetkellä kirkontornin kello löi yksi. Hän huomasi viipyneensä kokonaisen tunnin keskustellessaan viimeisen kerran apotti Fortierin kanssa ja kävellessään kotia kohden, ja että jo kolmetoista minuuttia sitten oli kulunut loppuun se aika, jonka kuluessa täti tarjosi hänelle päivällistä.

Olemme kertoneet, mitä eukko oli keksinyt rangaistakseen häntä jälki-istumisesta ja estääkseen häntä innoissaan juoksemasta jonnekin muualle. Tällä tavalla hän vuoden kuluessa saattoi säästää Pitoun päivällisistä kuusikymmentä.

Mutta tällä kertaa ei koulupoika ajatellut päivällisensä menettämistä. Vaikka aamiainen olikin ollut kovin laiha, niin pojan sydän oli niin täynnä, ettei hän tuntenut vatsansa tyhjyyttä.

Tietäähän jokainen koululainen, että kauhein rangaistus, mikä voi häntä kohdata, on se, että hän oleilee jossakin luvattomassa sopessa, saatuaan lähtöpassit koulusta. Hänen on silloin pakko lopullisesti pysytellä koulusta poissa, vaikka toverit vihkoinensa ja kirjoineen menevät tavalliseen koulutyöhönsä. Vihattu koulu alkaa sellaisina päivinä vaikuttaa tavattomalla voimalla. Koulupoika alkaa täydellä todella pohtia läksyjä ja kirjoituksia, joista hän sitä ennen ei ole välittänyt vähääkään. Paljon on yhteistä tällaisen karkoitettun oppilaan ja epäuskonsa tähden kirkon pannaan julistetun henkilön välillä, jolla ei ole enää oikeutta mennä kirkkoon, vaikka hän nyt kiihkeästi haluaa kuulla messua.

Mitä lähemmäksi hän tuli tätinsä asuntoa, sitä kamalammalta tuntui siellä oleskelu. Siksi hänen mielestään koulu oli jonkinmoinen maallinen paratiisi, josta apotti Fortier enkelinä oli hänet karkoittanut, leimuavan miekan sijasta heiluttaen kädessään pamppua.

Vaikka Pitou astelikin verkkaan, vaikka hän aina kymmenen askeleen päässä seisahtui ja nämä pysähtymiset venyivät sitä pitemmiksi, mitä lähemmäksi hän tuli tätinsä pelottavaa asuntoa, niin täytyihän hänen kuitenkin viimein päätyä perille. Pitou saapui talon kynnykselle laahustaen ja hieroen kättänsä housuihin.

"Minä olen niin kovasti sairas, täti Angélique", sanoi hän välttääkseen pilkkaa tai soimauksia, ehkä myös koettaen saada tädissä heräämään sääliä.

"Hyvä on", sanoi täti Angélique, "kyllä minä tuon sairauden tunnen, ja sen voi parantaa hyvin helposti, jos siirtää kellonviisaria puolitoista tuntia taaksepäin."

"Ei se auta, hyvä Jumala", sanoi Pitou katkerasti, "sillä minun ei ole vähääkään nälkä."

Täti Angélique hämmästyí ja tuli melkein levottomaksi. Sairaus tekee sekä hyvät äidit että pahat levottomiksi; hyvät äidit pelkäävät sairauden vaaroja, pahat pelkäävät sen tuottavan menoja.

"Mikä sinun on, kerrohan?" kysyi vanhapiika.

Kuullessaan nämä sanat, vaikka niitä ei lausuttukaan millään hellällä äänellä, purskahti Pitou itkuun, ja täytyy tunnustaa, että se ilme, joka tuli hänen kasvoilleen, kun hän siirtyi valituksesta itkuun, oli rumin irvi, mitä saattaa ajatella.

"Hyvä täti, minua on kohdannut hyvin suuri onnettomuus", sanoi hän.

"Mikä?" hätäntyi täti.

"Herra apotti on ajanut minut pois!" huudahti Pitou, ruveten ankarasti pillittämään.

"Ajanut pois?" kertasi neiti Angélique kuin ei olisi oikein ymmärtänyt.

"Niin, täti."

"Ja mistä hän on ajanut pois?"

"Koulusta."

Ja Pitou alkoi yhä kiivaammin itkeä.

"Koulustako?"

"Niin, täti."

"Siis tutkinnot, kilpailut, apurahat, seminaarit ovat jääneet sikseen?"

Pitoun niiskutus muuttui ulvonnaksi. Neiti Angélique katsoi häneen kuin tahtoisi veljenpoikansa sydämen pohjalta lukea poisajamisen syvimät syyt.

"Voin lyödä vetoa, että olet jälleen ollut metsästämissä", sanoi hän. "Voin lyödä vetoa, että olet jälleen maleksinut ukko Billotin talon lähetyvillä. Hyi, tuleva apotti!"

Ange pudisti päätään.

"Valehtelet!" huudahti täti, jonka raivo lisääntyi hänen huomatessaan jutun vakavaksi. "Valehtelet! Viime sunnuntaina viimeksi nähtiin sinun kävelevän Catherinen kanssa 'Huokausten käytävää' pitkin."

Neiti Angélique itse valehteli, mutta ainahan tekohurskaat ovat pitäneet sitä oikeutenansa, noudattaen jesuiittain lauselmaa: "Aina on luvallista esittää väärää, saadakseen tietää toden."

"Minua ei kukaan ole nähnyt 'Huokausten käytävällä', se ei ole mahdollista. Me kävelimme kasvihuoneen puolella."

"Onneton poika, siis olit kuitenkin hänen seurassaan!"

"Mutta, täti", sanoi Ange punastuen, "eihän nyt ole puhetta neiti Catherinesta."

"Niin, sano sinä häntä vain neidiksi, salataksesi riettaat aikeesi!"

Mutta minä kerron kaikki tuon heiskaleen rippi-isälle."

"Mutta, täti, minä vannon, että neiti Catherine ei ole mikään heiskale."

"Ahaa, sinä puolustat häntä, sillä puolustaaksesi itseäsi. Hyvä, te olettekin siis yksissä juonissa, sitä parempi vain. Minne me, hyvä Jumala, joudummekaan!... Kuudentoista ikäiset lapset!"

"Emme me vedä laisinkaan yhtä köyttä, vaan Catherine ajaa minut aina pois."

"Huomaatkos, kuinka sinä ilmaiset kaikki! Nyt jo sanot häntä vain Catherineksi. Senkin tekopyhä, hän ajaa sinut pois... silloin kun muut näkevät."

"Kas", sanoi Pitou äkkiä ilahtuen, "kas sitä en tullut koskaan ajatelleeksi."

"Siinä näet!" sanoi täti käyttäen hyväkseen veljenpoikansa viatonta huudahdusta, voidakseen hänelle todistaa, että niissä väleissä oli jotakin luvattonta tekeillä, "mutta odotetaanhan, kyllä minä tämän järjestän. Apotti Fortier on hänen rippi-isänsä. Minä pyydän häntä toimittamaan sinut telkien taakse kahdeksi viikoksi vedelle ja leivälle. Ja mitä neiti Catherineen tulee, niin joutukoon vaikka luostariin, hillitäkseen kiihkoansa sinua kohtaan. Ja sinne hän vielä joutuukin. Me lähetämme hänet Saint-Rémyhyn."

Eukko lausui nämä viimeiset sanat niin pontevasti ja varmasti, että Pitou värisi.

"Hyvä täti", sanoi hän pannen kätensä ristiin, "erehdytte kokonaan luullessanne, että neiti Billot on jotenkin tuottanut minua kohdanneen onnettomuuden."

"Irstausta on kaikkien paheiden äiti", keskeytti juhlallisesti neiti Angélique.

"Täti, minä vakuutan, että apotti ei ole ajanut minua pois sentähden, että olisin irstas; hän hääti minut sentähden, että tein liian paljon lausevirheitä, joihin liittyi joukko kielivirheitä. Minä teen niitä aina tuon tuostakin, ja hän sanoi, että olen senvuoksi kadottanut kaikki mahdollisuudet apurahan saamiseen."

"Kaikki mahdollisuudet! Mitä puhutkaan? Sinä et siis saakaan apurahaa! Sinusta ei siis tulekaan pappia? Minä en siis pääsekään sinun taloudenhoitajattareksesi?"

"Ette, hyvä täti."

"Ja mitä sinusta sitten tulee?" kysyi täti kauhuissaan.

"En tiedä." Pitou katsoi surkeana taivasta kohden. "Mitä sallimus määrää!" lisäsi hän.

"Sallimusko? Kyllä minä tiedän, mistä tämä kaikki johtuu" huudahti neiti Angélique. "Tämä johtuu siitä, kun tulee suurelliseksi, kuuntelee uusia oppeja, imee itseensä filosofiaa."

"Ei suinkaan se ole syynä, täti, sillä filosofiaa ei saa oppia, ennenkuin ensin on retoriikan oppinut, enkä minä vielä ole päässyt sinne asti."

"Naurettavaa, naurattavaa. En minä puhukaan siitä filosofiasta. Senkin onneton, minä puhun filosofien filosofiasta, herra Arouetin filosofiasta, minä puhun Rousseau'n filosofiasta, joka on julkaissut *Nunnan*."

Neiti Angélique teki ristinmerkin.

"*Nunnan*?" kysyi Pitou; "mikä se on?"

"Sinua onnetonta, kyllä sinä varmaan olet sen lukenutkin!"

"Vannon, etten ole lukenut!"

"Senvuoksi et välitä kirkosta."

"Täti, te erehdytte. Kirkko ei välitä minusta."

"Tuo lapsihan on oikea käärme. Tässä hän vielä väittelee."

"En suinkaan, täti, minä vain vastaan."

"Hän on hukassa!" huudahti neiti Angélique perin masentuneena ja vaipuen rakkaalle tuolilleen istumaan.

Hänen lauseensa: Hän on hukassa! ei merkinnyt mitään muuta kuin: Minä olen hukassa!

Vaara oli uhkaava. Täti Angélique teki päätöksensä. Hän nousi kuin pontimen laukaisemana ja riensi apotti Fortierin luo kuulemaan asiasta tarkemmin ja koettaakseen vielä kerran parastaan.

Pitou seurasi katseillaan tätinsä menoa ovelle asti. Eukon poistuttua hän vuorostaan lähestyi ovea ja näki tätinsä uskomattoman kovaa kyytiä harppaavan Soissons-katua kohden. Nyt näki selvästi, mitä täti aikoi, ja Pitou oli varma hänen menostaan opettajan luo.

Neljännestunnin ainakin hän siis sai olla rauhassa. Pitou päätti käyttää hyväkseen tätä tuokiota, jonka sallimus oli hänelle suonut. Hän kokosi tätinsä päivällisen jätteet ruokkiakseen sisiliskojaan ja otti pari kolme karpasta kiinni syöttääkseen ne sammakoilleen; sitten hän avasi kaapin ja ruokakammion ja ravitsi vuorostaan itseänsä, sillä yksinäisyys oli hänelle palauttanut ruokahalun.

Tämän tehtyään hän meni ovelle väijymään, milloin hänen toinen äitinsä saapuisi.

Neiti Angélique sanoi itseään Pitou toiseksi äidiksi. Vaaniessaan hän näki nuoren tytön tulevan kaitaa kujaa myöten Soissons-kadun päästä Lormet-kadulle päin. Hän istui hevosen selässä vasu

kummallakin puolellaan; toisessa oli kanoja, toisessa kyyhkysia. Hän oli Catherine. Nähdessään Pitoun tätinsä asunnon ovella hän pysähtyi.

Nuori tyttö vilkaisi kadulle päin, nyökäytti hiukan päätänsä Pitoulle ja jatkoi matkaansa.

Pitou vastasi tervehdykseen ilosta vapisten.

Tätä pientä kohtausta oli kestänyt sen verran, että koulupoika ajatuksiinsa vaipuneena ja katsellessaan sinne päin, missä oli nähnyt neiti Catherinen, ei huomannut tatiään, joka palasi apotti Fortierin luota, ja nyt äkkiä tarttui hänen käteensä kiukusta kalpeana.

Ange heräsi kauneista unelmistansa tuntiessaan tätinsä kosketuksen, joka aina vaikutti häneen kuin sähkövirta, kääntyi, siirsi katseensa tati Angéliquen leimuavista silmistä käteensä ja näki siinä kauhukseen aimo kimpaleen leipää, jonka päällä oli kerros voita ja kerros valkoista juustoa.

Neiti Angélique kiljaisi raivosta, ja Pitou parahti kauhuissaan.

Angélique kohotti kyhmyisen kätensä, ja Pitou painoi päänsä kumaraan.

Angélique sieppasi lähellä olevan luudanvarren. Pitou pudotti leivän ja läksi juoksemaan mitään selittämättä.

Nämä molemmat olennot olivat kerrankin yhtä mieltä. He käsittivät, ettei heidän välillään voinut enää olla mitään yhteistä.

Neiti Angélique palasi asuntoonsa ja telkesi ovensa. Pitou kuuli lukon narskahtavan; se peloitti häntä kuin myrskyn lisäilmiö, ja hän joudutti pakoaan.

Tästä kohtauksesta oli seurauksena sellaista, mitä neiti Angélique ei mitenkään voinut aavistaa, eikä Pitoukaan sen paremmin odottanut.

V MAALAIIFILOSOFI

Pitou juoksi niinkuin kaikki hornanhenget olisivat hänen kintereillään, ja lyhyessä ajassa hän oli päässyt kaupungin ulkopuolelle.

Kääntyessään hautuumaan kulmauksesta hän oli töytäämäisillään erään hevosen takapuoleen.

"Hyvä Jumala", sanoi lempeä ääni, jonka Pitou varsin hyvin tunsu, "minne te juoksette sellaista kyytiä, Ange-herra? Cadet oli vähällä tulla vauhkoksi: niin te meitä säikytitte."

"Voi, neiti Catherine", huudahti Pitou vastaten omille ajatuksilleen, eikä nuoren tytön kysymykseen. "Voi, neiti Catherine, mikä onnettomuus, hyvä Jumala, mikä onnettomuus!"

"Jeesus, ihanhan te peloitatte minua", sanoi nuori tyttö seisauttaen hevosesä keskellä tietä. "Mitä on tapahtunut, herra Ange?"

"Se", vastasi Pitou kuin ilmoittaisi kauhean, tärkeän salaisuuden, "ettei minusta tulekaan pappia."

Mutta sensijaan, että Catherine olisi tehnyt sellaisen liikkeen kuin Pitou odotti, hän purskahtikin heleään nauruun.

"Vai ei teistä tulekaan pappia?";

"Ei", kertasi typertynyt Pitou, "se näyttää mahdottomalta."

"No, siinä tapauksessa teistä sitten tulee soturi", sanoi Catherine.

"Soturiko?"

"Juuri niin. Ei noin pienten seikkojen vuoksi kannata vaipua epätoivoon. Ensiksi luulin, että ilmoittaisitte tätinne äkkiä kuolleen."

"Minulle tämä merkitsee samaa kuin jos hän olisi kuollut, sillä hän ajaa minut pois", sanoi Pitou heltyen.

"Sepä vahinko", virkkoi neiti Billot nauraen; "ette siis saakaan jäädä hänen tyytyväiseksi itkijäkseen."

Ja Catherine alkoi entistään hilpeämmin nauraa, mikä Pitousta tuntui loukkaavalta.

"Mutta ettekö kuullut, että hän ajaa minut pois!" jatkoi hän epätoivoissaan.

"Kuulin kyllä, sitä parempi", sanoi vain Catherine.

"Kylläpä te olette onnellinen, kun voitte tuolla tavoin nauraa, neiti Billot, ja se osoittaa varsin tasaista luonnonlaatua, koska toisten vastoinkäymiset eivät vaikuta teihin sen enempää."

"Ja kuka teille sanoo, etten todella säälisi teitä, herra Ange, jos todellinen onnettomuus kohtaisi teitä?"

"Säälisittekö, jos todellinen onnettomuus kohtaisi minua? Ettekö siis tiedä, ettei minulla enää ole mitään turvaa!"

"Sitä parempi vain!" sanoi Catherine.

Pitou ei käsittänyt tästä yhtään mitään.

"Mistä saan ruokaa!" sanoi hän. "Ja ihmisenhän täytyy saada syödä, ainakin minun, jota aina vaivaa nälkä."

"Ettekö siis halua tehdä työtä, herra Ange?"

"Tehdä työtä! Mitä työtä? Herra Fortier ja tätini ovat senkin seitsemän kertaa vakuuttaneet minulle, etten kelpaa mihinkään. Jospa olisivat panneet minut puusepän tai vaunusepän oppiin, sensijaan että koettivat minusta tehdä pappia! Katsokaahan, neiti Catherine, toden totta", sanoi Pitou tehden epätoivoisen liikkeen, "toden totta minua painaa kirous."

"Kyllähän", sanoi nuori tyttö, sillä hän tunsu yhtä hyvin kuin muutkin Pitoun surullisen elämäntarinan, "kyllähän kaikessa tuossa, mitä sanotte, herra Ange, on totta, mutta... mutta miksi ette menettele määrättyllä tavalla?"

"Millä tavalla?" kysyi Pitou takertuen neiti Billotin aloittamaan ehdotukseen samoin kuin hukkuva tarttuu rantapajun oksaan. "Millä tavalla?"

"Olihan teillä suosija."

"Tohtori Gilbert."

"Olittehan hänen poikansa luokkatoveri, koska hän kävi samoin kuin tekin koulua apotti Fortierin luona."

"Niin kylläkin, ja monta kertaa olen pelastanut hänet saamasta selkäänsä."

"No, miksi ette siis käänny hänen isänsä puoleen? Hän ei suinkaan jätä teitä pulaan."

"Miksen sitä tekisi, jos tietäisin, minne hän on joutunut. Mutta ehkä isänne, neiti Billot, sen tietää, koska tohtori Gilbert on hänen tilansa omistaja."

"Minä tiedän, että hän lähetti osan vuokrasta Ameriikkaan ja toisen osan eräälle asianajajalle Pariisiin."

"Oi", huokasi Pitou, "Ameriikkaan, se on kovin kaukana."

"Lähtisitkö Ameriikkaan?" virkahti nuori tyttö hätkähtäen tästä mahdollisuudesta.

"Minäkö, neiti Catherine? En koskaan, en koskaan! En. Jos vain tietäisin, mistä saan ruokaa, niin viihtyisin oikein hyvin Ranskassa."

"Se on hyvä", lausui neiti Billot.

Pitou loi katseensa maahan. Nuori tyttö oli vaiti. Tätä vaitioloa kesti jonkun aikaa. Pitou oli vaipunut unelmiin, jotka olisivat suuresti hämmästyttäneet niin loogillista miestä kuin apotti Fortieria.

Näiden unelmien alku oli hämärä, mutta sitten ne kirkastuivat, senjälkeen ne uudelleen himmenivät, vaikka leimauttivat väkettä kuin salamat, joiden alkua ei tiedä, joiden lähde pysyy salassa.

Cadet oli lähtenyt astelemaan eteenpäin, ja Pitou käveli Cadetin vieressä nojaten toisella kädellään sen selässä olevaan vasuun. Neiti Catherinekin oli mietteissään samoin kuin Pitou hän antoi ohjasten riippua pelkäämättä, että hevonen riistäytyisi karkuun. Tiellä ei ollutkaan mitään peloittavia kummituksia, eikä Cadet kuulunut Hippolytoksen hevosen luokkaan.

Pitou seisahtui koneellisesti, kun hevonenkin seisahtui. He olivat saapuneet maatilalle.

"Kas, sinäkö se oletkin, Pitou!" huudahti kookkaan näköinen mies seisoessaan lätäkön luona, josta hän juotti hevostaan.

"Minä tässä olen, hyvä Jumala, minä juuri."

"Pitou-parkaa on jälleen onnettomuus kohdannut", ilmoitti nuori tyttö hypätessään hevosen selästä, välittämättä siitä, että hame kohotessaan näytti hänen sukkanauhojensa värin.

"Täti ajaa hänet kotoaan pois."

"Ja mitä pahaa hän on tehnyt sille tekopyhälle akalle?" kysyi maanviljelijä.

"Minä en näy olevan oikein etevä kreikankielessä", vastasi Pitou.

Senkin hupakko, hän kerskaili! Hänenhän olisi pitänyt sanoa olevansa latinassa puutteellinen.

"Etkö ole kylliksi etevä kreikankielessä?" sanoi leveäharteinen mies.

"Ja miksi tahtoisit olla etevä kreikankielessä?"

"Selittääkseni Theokritosta ja kääntääkseni Iliadia."

"Ja mitä hyötyä sinulla siitä olisi, että selittäisit Theokritosta ja kääntäisit Iliadia?"

"Se auttaisi minua papiksi."

"Joutavia", sanoi Billot, "osaanko minä kreikkaa? Osaanko minä latinaa? Osaanko minä ranskaa? Osaanko minä kirjoittaa? Osaanko minä lukea? Estääkö se minua kylväjästä, leikkaamasta ja latoon kokoamasta?"

"Ei suinkaan, herra Billot, mutta ettehan te olekaan pappi, te olette maanviljelijä, *agricola*, niinkuin Vergilius sanoo. *O fortunatos nimium...*"

"No, sanohan, eikö maanviljelijä ole mustatakkisen vertainen, sinä epäkelpo kuoripoika! Varsinkin silloin, kun maanviljelijällä on kuusikymmentä tynnyrinalaa maata näkyvissä ja tuhannen kultarahaa kätöksä."

"Minulle on aina sanottu, että pappina oleminen on kauneinta maailmassa. Tottahan on", lisäsi Pitou hymyillen herttaisimmalla tavallaan, "etten ole aina ottanut kuullakseni, mitä minulle on sanottu."

"Ja siinä onkin viisaus syvä, poika hyvä. Huomaathan, että minä runoilien yhtä hyvin kuin muutkin, kun vain käyn toimeen. Minun mielestäni on sinussa aineksia joksikin paremmaksi kuin pappi olisikaan, ja onnesi vain on, ettet mene tälle alalle, ainakaan tähän aikaan. Katsohan, kun olen maanviljelijä, olen myös sääntuntija, ja nyt ei sää ole sovelias papeille."

"Mitä vielä!" sanoi Pitou.

"Kohta nousee myrsky", ennusti maanviljelijä. "Usko siis minua. Olet kunnollinen, oppinut..."

Pitou kumarsi mielissään, kun kuuli ensi kertaa elämässään saavansa oppineen nimen.

"Voithan sinä elatuksesi ansaita muutenkin", jatkoi maanviljelijä.

Neiti Billot laskiessaan maahan kanat ja kyyhkyset kuunteli tarkkaavana Pitoun ja isänsä välistä keskustelua.

"Ansaita elatukseni", sanoi Pitou; "juuri se tuntuu minusta vaikealta."

"Mitä sinä osaat tehdä?"

"Osaanhan minä virittää ansoja ja laatia koukkuja. Matkin jokseenkin hyvin lintujen ääntä, eikä totta, neiti Catherine?"

"Mitä siihen tulee, niin hän visertää kuin rastas."

"Mutta eihän tuo ole mikään toimiala", jatkoi ukko Billot.

"Sitä minäkin sanon, hitossa!"

"Sinä kiroilet, se ainakin on hyvä asia."

"Mitä, kirosinko minä", sanoi Pitou. "Pyydän anteeksi, herra Billot."

"Ei kannata pyytää", tuumi maanviljelijä, "sattuu sitä minullekin tuon tuostakin. Saakeli", sanoi hän kääntyen hevosen puoleen, "etkö siinä pysy alallasi! Näiden percheronilaisten hevosten täytyy aina saada teutaroida ja ravistella itseään. Kuulehan", jatkoi hän kääntyen Pitoun puoleen, "oletko sinä laiska?"

"En tiedä. Minä en koskaan ole tehnyt muuta kuin lukenut kreikkaa ja latinaa, ja..."

"Ja mitä?"

"Ja minun täytyy tunnustaa, etten koskaan oppinut niitäkään kunnollisesti."

"Sitä parempi", sanoi Billot; "se todistaa, ettet olekaan vielä niin typerä kuin luulin."

Pitou avasi silmänsä selkoselälleen. Ensi kerran hän kuuli sanottavan tällä tavalla, kokonaan vastoin niitä väitteitä, joita hän oli saanut tähän asti kuulla.

"Minä kysyn", pitkitti Billot, "oletko niin laiska, että sinua aina väsyttää?"

"Mitä väsymiseen tulee, niin se on ihan eri asia", sanoi Pitou.

"Minä voin marssia kymmenen penikulmaa uupumusta tuntematta."

"Hyvä, onhan sekin jo jotakin", arveli Billot; "kun vielä laihdut muutaman naulan, niin sinusta tulee oivallinen juoksija."

"Laihtua", sanoi Pitou katsellen hoikkaa varttansa, pitkiä luisevia käsivarsiaan ja vääriä pitkiä sääriään, "olenhan mielestäni jo näinkin kylliksi laiha."

"Toden totta", virkahti maanviljelijä puhjeten nauruun, "sinä, ystäväiseni, olet todellakin oikea aarre."

Ensi kertaa sai Pitou näin suurta tunnustusta. Senvuoksi hän hämmästyikin yhä uudelleen.

"Kuulehan nyt", sanoi maanviljelijä. "Minä kysyn sinulta, oletko laiska työtä tehdessäsi."

"Mitä työtä?"

"Työtä yleensä."

"En tiedä. En ole koskaan tehnyt työtä."

Nuori tyttö heläytti nyt naurun, mutta ukko Billot otti asian tällä kertaa vakavalta kannalta.

"Senkin heittiöt, nuo papit", sanoi hän puiden nyrkkiä kaupunkiin päin. "Tuolla tavalla he kasvattavat nuorisosta laiskureita ja tyhjäntoimittajia. Kysynpä, millä tavalla tuollainen mies voi hyödyttää veljiään?"

"Ei paljoakaan", myönsi Pitou, "kyllähän sen tiedän. Kaikeksi onneksi ei minulla olekaan veljiä."

"Veljillä minä tarkoitan kaikkia ihmisiä yleensä", selitti Billot.

"Ajatteletko ehkä, että kaikki ihmiset eivät ole keskenään veljiä?"

"Oh, ovathan ne; sehän on evankeliumissakin."

"Ja yhdenvertaisia", jatkoi maanviljelijä.

"Se on toinen asia", väitti Pitou. "Jos minä olisin ollut apotti Fortierin vertainen, ei hän niin usein olisi antanut minun maistaa patukkaa ja vitsaa. Ja jos täti ja minä olisimme olleet yhdenvertaisia, niin hän ei olisi häätänyt minua."

"Minä sanon, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia", vakuutti maanviljelijä, "ja me todistamme sen kohta tyranneille."

"*Tyrannis!*" tokaisi Pitou taidonnäytteekseen.

"Ja todistuksena siitä on se, että minä otan sinut luokseni", jatkoi Billot.

"Te otatte minut luoksenne, rakas herra Billot! Vai lasketteko leikkiä, puhuessanne tuolla tavalla?"

"En. Kuulehan; mitä tarvitset elääksesi?"

"Hitto, noin kolme naulaa leipää päivässä."

"Ja leivän ohella?"

"Hiukan voita ja juustoa."

"No, huomaanpa kyllä, ettei sinua ole työlästä elättää. No siis, minä pidän sinut ruuassa."

"Herra Pitou", sanoi Catherine, "eikö teillä ole mitään muuta isältäni pyydettyinä?"

"Minullako, neiti? Ei suinkaan."

"Ja miksi siis tulitte tänne?"

"Siksi, että te tulitte."

"Sepä oli kohteliaasti sanottu", lausui Catherine. "Mutta minä en anna tälle kohteliaisuudelle sen suurempaa arvoa kuin se ansaitsee. Olettehan, herra Pitou, tullut isäni luokse kuullaksenne uutisia suosijastanne."

"Sehän on totta", sanoi Pitou. "Kummallista, kun sen unohdin."

"Sinä aioit siis puhua kunnon tohtori Gilbertistä?" sanoi maanviljelijä, ja hänen äänensä sointu ilmaisi, kuinka syvä kunnioitus hänellä oli tilansa omistajaa kohtaan.

"Juuri niin", sanoi Pitou. "Mutta nyt minun ei tarvitsekaan sitä tehdä; koska herra Billot ottaa minut luokseen, voin rauhassa odottaa hänen paluutansa Ameriikasta."

"Siinä tapauksessa, ystäväiseni, ei sinun tarvitsekaan kauan odottaa, sillä hän on palannut."

"Oho!" sanoi Pitou. "Ja milloin?"

"En tiedä tarkoin. Sen vain tiedän, että hän oli Havressa viikko sitten. Kätköissäni on muuan käärö, jonka hän lähetti minulle maahan tultuaan; se tuotiin minulle Villers-Cotteretsissa tänä aamuna ja on todistuksena siitä, että hän on Ranskassa."

"Ja kuka sanoi teille, että hän sen lähetti?"

"Perhana, koska sen sisällä oli kirje."

"Suokaahan anteeksi, isä", huomautti Catherine nauraen, "mutta minä luulin teitä lukutaidottomaksi. Sanon sen siksi, isä, että kerskailitte taitamattomuudellanne."

"Niin kerskailenkin! Minä tahdon ihmisten sanovan: Isäntä Billot ei ole kellekään mitään velkaa, ei edes koulumestarille; hän on luonut tulevaisuutensa itse, isäntä Billot! Minä tahdon, että minusta sanotaan siten. En minä siis itse lukuutkaan kirjettä, vaan santarmien majoitusmestari, jonka satuin tapaamaan."

"Ja mitä kirjeessä oli, isä? Hän on yhä vielä tyytyväinen teihin, eikö olekin?"

"Päätä itse."

Ja maanviljelijä otti nahkaisesta lompakostaan kirjeen, jonka ojensi tyttärelleen.

Catherine luki:

'Rakas herra Billot!

Palaan Ameriikasta, missä kohtasin rikkaamman, suuremman ja onnellisemman kansan. Se johtuu siitä, että he ovat vapaita, mitä me emme ole. Mutta mekin kuljemme uutta aikakautta kohti, ja jokaisen velvollisuus on jouduttaa päivää, jolloin valo paistaa kirkkaana. Tunnen periaatteenne, rakas herra Billot, tunnen vaikutusvaltanne työtovereihinne, maamiehiin ja kunnan työmiehiin sekä maalaisiin, joita vallitsette, ette niinkuin kuningas, vaan niinkuin isä. Istuttakaa heihin uhrautumisen ja veljeyden periaatteet, joita itse kannatte. Filosofia on yleismaailmallinen, kaikkien ihmisten tulee lukea oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sen soihdun valossa. Lähetän teille pienen kirjan, missä kaikki nämä velvollisuudet ja oikeudet ovat mainitut. Kirja on minun kirjoittamani, vaikka sen kannella ei olekaan minun nimeäni. Levittäkää näitä yleisen yhdenvertaisuuden periaatteita, luettakaa kirjaa, ääneen pitkinä talvi-iltoina. Lukeminen on sielun käyntiä laulumella, niinkuin leipä on ruumiin ravintoa.

Jonakin lähipäivänä tulen teitä tapaamaan ja neuvon teille uuden maanviljelijästä, jota paljon käytetään Ameriikassa. Se koskee vuositulojen jakamista vuokraajan ja omistajan välillä. Minun mielestäni se on enemmän kuin nykyinen alkuperäisen yhteiskunnan ja Jumalan lakien mukaista. Veljellinen tervehdys.

Honoré Gilbert, Filadelfian kansalainen.'

"Ohoo", sanoi Pitou, "siinäpä kirje, joka on oivallisesti laadittu."

"Eikö olekin?" lausui Billot.

"On kyllä, rakas isä", myönsi Catherine, "mutta minä en usko santarmien luutnantin olevan samaa mieltä teidän kanssanne."

"Kuinka niin?"

"Minusta tuntuu, että tämä kirje voi syöstä vaaraan sekä tohtori Gilbertin että teidät."

"Joutavia", sanoi Billot, "sinä pelkää aina. Ei se estä, että tässä on kirja, ja sinun toimesi on keksitty, Pitou. Tänä iltana saat lukea sitä ääneen."

"Ja mitä teen päivällä?"

"Päivällä paimennat lampaista ja lehmiä. Tässä on kirjasi." Ja tilanomistaja veti taskustaan tuollaisen pienen punakantisen kirjan, jommoisia siihen aikaan julkaistiin suuret määrät, joko esivallan tietten tai tietämättä.

Jälkimmäisessä tapauksessa oli kirjoittaja vaarassa joutua kaleerivangiksi.

"Luehan kirjan nimi, Pitou, jotta saan puhua nimestä siihen asti, kunnes voin puhua sen sisällöstä. Loput luet minulle myöhemmin."

Pitou luki kirjan ensimmäiseltä lehdeltä seuraavat sanat, jotka käytön kautta ovat tulleet epämääräisiksi ja vähäpätöisiksi, mutta siihen aikaan herättivät tavatonta vastakaikua jokaisen sydämessä: *Ihmisen riippumattomuudesta ja kansakuntien vapaudesta.*

"Mitä sinä tästä sanot, Pitou?" kysyi tilanomistaja.

"Minä sanon, herra Billot, että riippumattomuus ja vapaus ovat minun mielestäni sama asia. Herra Fortier ajaisi suosijani luokalta pois, kun hän käyttää tällaista liikasanaisuutta."

"Liikasanaisuutta tai ei, se on oikein miehen kirjoittama kirja", sanoi maanviljelijä.

"Olkoon kuinka tahansa", intti Catherine naisen ihmeellisellä vaistolla, "mutta piilottakaa se, isä, rukoilen sitä! Se voi tuottaa teille ikävyöksiä. Minä vapisen jo nähdessänikin sen."

"Ja mistä syystä se minua vahingoittaisi, minua, koska se ei ole vahingoittanut sen kirjoittajaa?"

"Mistä sen tiedätte, isä? Tämä kirje on kirjoitettu viikko sitten, eikä käärö ole voinut tarvita viikkoa tullakseen Havresta tänne. Minäkin sain tänä aamuna kirjeen."

"Ja keltä?"

"Sebastien Gilbertiltä, joka omasta puolestaan kirjoitti. Hän kääsee sanoa paljon terveisiä rintaveljelleenkin, Pitoulle, vaikka olen sen unohtanut."

"Entä sitten?"

"Entäkö sitten! Hän sanoo Pariisissa jo kolme päivää odotetun hänen isäänsä, jonka piti tulla, mutta joka ei olekaan saapunut."

"Neiti on oikeassa", sanoi Pitou. "Minutkin se viipyminen tekee levottomaksi."

"Pidä suusi kiinni, pelkuri, ja lue tohtorin kirja", sanoi maanviljelijä. "Silloin ei sinusta tule ainoastaan oppinut mies vaan oikea mies."

Tällä tavalla puhuttiin siihen aikaan, sillä oli uudistumassa suurenmoinen kreikkalainen ja roomalainen historiallinen hetki, jonka Ranskan kansa jäljensi kymmenenä vuonna kaikkine jaksoineen – uhrautumisineen, karkoituksineen ja orjuutuksineen.

Pitou pisti kirjan kainaloonsa niin juhlallisesti, että sillä voitti lopullisesti maanviljelijän sydämen.

"Nyt", muisti Billot, "oletko saanut päivällistä?"

"En", vastasi Pitou pysytellen puoliksi hartaana, puoliksi sankarillisena, mikä hänessä ilmeni senjälkeen, kun oli ottanut vastaan kirjan.

"Hän oli juuri aloittamaisillaan päivällisensä, kun sai lähteä kotoaan", sanoi nuori tyttö.

"Mene siis pyytämään emännältämme talon tavallista ruokaa", kehoitti Billot. "Ja huomenna ryhdyt työhösi."

Pitou kiitti ilmeikkäällä katseella Billotia ja meni Catherinen seurassa keittiöön, missä emäntä Billot yksinvaltiaana hallitsi.

VI PAIMENELÄMÄÄ

Talon valtiatar oli kookas kolmenkymmenenviiden tai – kuuden ikäinen emäntä, pyöreä kuin pallo, tuore, mehevä ja sydämellinen. Hän liikuskeili taukoamatta kyyhkyslakasta kanakoppiin, lammastarhasta navettaan, tarkasteli kattoiloitaan, uuniansa ja paistejaan kuin kenraali, joka tarkoin tuntee kenttävarustuksensa. Hän näki yhdellä ainoalla katseella, oliko kaikki paikallaan, ja päätti paljaasta hajusta, oliko ajuruohoa tai laakereita pantu kylliksi kuhunkin keitokseen. Hän oli tottunut torailemaan, tarkoittamatta vähääkään sillä, että hän sanoillaan loukkaisi miestänsä, jota hän kunnioitti kuin kaikkein korkeinta hallitsijaa, tyttärensä, jota hän varmasti rakasti enemmän kuin rouva de Sévigné rouva de Grignania, päivätyöläisiään, joita hän ruokki paremmin kuin kukaan muu kymmenen penikulman lähistöllä. Senvuoksi kaikki kilvan koettivatkin päästä Billotille työhön. Mutta pahaksi onneksi, samoin kuin taivaassakin, olivat työhön tulleiden joukossa monet kutsutut, mutta harvat valitut.

Olemme saaneet nähdä, että Pitou tuli valituksi, vaikka hän ei ollutkaan kutsuttu. Hän osasikin antaa sille oikean arvon, nähdessään kullankeltaisen leipäviipaleen, joka pantiin hänen vasemmalle puolelleen, ja omenaviinimaljan, joka laskettiin hänen oikealle puolelleen, ja hiukan suolatun lihakimpaleen, joka tuotiin hänen eteensä. Siitä ajasta asti, jolloin hänen äitinsä oli kuollut, ja siitä oli jo viisi vuotta, ei Pitou ollut edes juhlapäivinä saanut nähdä sellaista ateriaa.

Kiitollisena ahmiessaan leipää, pureskellessaan lihaa, jonka paineeksi ryypäsi viiniä, Pitou tunsikin ihailunsa yhä kasvavan maanviljelijää kohtaan samoin kuin kunnioituksensa tämän vaimoa ja rakkautensa näiden tyttäriä kohtaan. Yksi ainoa seikka kiusasi häntä, se, että hänen täytyi ryhtyä niin ala-arvoiseen työhön kuin lampaisten ja lehmien paimentamiseen, tämä kun ei vähääkään ollut sopusoinnussa sen tehtävän kanssa, joka illalla häntä odotti, kun hänen oli ihmiskunnalle opetettava sosialisuuden ja filosofian korkeimpia periaatteita.

Tätä Pitou mietiskeli päivällisen syötyään. Mutta näissäkään mietteissään hän tunsii oivallisen aterian vaikutuksen. Pitou alkoi katsella asioita toiselta kannalta kuin nälkäisenä ollessaan. Lammas- ja lehmipaimenen virkaa, jota hän piti arvoansa alentavana, olivat jumalat ja puolijumalat hoitaneet.

Apollo oli melkein samanlaisissa olosuhteissa kuin hänkin, nimittäin silloin kun Jupiter hääti hänet Olympostasta, niinkuin Pitoun oli karkoittanut Pleuxista hänen tätinsä Angélique: hän oli ruvennut paimeneksi ja kaimnut Admeteen karjaa. Admetes tosin oli paimenkuningas, mutta olihan Apollo myös jumala.

Herkules oli ollut melkein paimenena, koska hän tarinan mukaan oli vetänyt Geryonin lehmiä hännästä, ja jos kuljettaa lehmiä hännästä tai päästä, riippuuhun se vain siitä, mihin kukin on tottunut, siinä kaikki. Eihän siis mikään estänyt häntä olemasta lehmien ohjaajana, siis paimenena.

Oli sitäpaitsi olemassa Tityros, jota Vergilius ylistää ja joka perin kaunein säkein kiittää sitä onnea, jonka Augustus hänelle oli valmistanut, ja hänkin oli paimen. Olihan sitäpaitsi vielä paimen Melibeos, joka runollisin sanoin valittaa kodistaan lähtemistä.

Kaikki nämä ihmiset puhuivat kyllä niin hyvin latinaa, että olisivat voineet tulla apoteiksi, ja kuitenkin he mieluummin näkivät vuohiensa syövän maukasta ruohoa kuin lukivat rukouksia tai lauloivat messuja. Kun asiaa oikein punnitsi, oli paimenessa ololla omat viehätöksensä. Mikään ei sitäpaitsi estänyt Pitouta antamasta sille runollisuutta, jonka se oli kadottanut. Mikä esti Pitouta vaatimasta lähikylien Menalkoksia tai Palemoneja ryhtymään kanssansa laulukilpailuun? Ei kai kukaan. Olihan hän kerran laulanut messupulpetin ääressä, ja ellei hän olisi mennyt maistelemaan apotti Fortierin messuviiniä, jolloin hän heti oli menettänyt kuoripojan paikan, olisi hän sillä alalla voinut kehittyä hyvin eteväksi. Hän ei osannut soittaa huilua, se oli kyllä totta, mutta hän osasi soittaa minkälaista sorapilliä tahansa, ja samahan se oli. Tosin hän ei laatinut eripaksuisista kaisloista

soittokonettaan, niinkuin teki Syrinxin rakastaja, mutta hän valmisti pajusta; ja kastanjapuusta torvia, joiden täydellisyyttä hänen toverinsa monasti olivat ylistäneet. Pitou saattoi siis häpeämättä olla paimenena. Hän ei alentunut siihen huonoon asemaan, joka paimenilla nykyaikana oli, vaan hän kohotti tämän toimialani arvoisekseen.

Paimentaminen oli sitäpaitsi neiti Billotin johdon alaisena, eikä käskyjen kuuleminen hänen suustansa tuntunut laisinkaan vaikealta.

Mutta Catherine puolestaan piti huolta siitä, että Pitoun arvo säilyi muutenkin.

Illalla, kun nuori mies lähestyi häntä kysyäkseen, mihin aikaan aamulla hänen tuli liittyä paimeniin, sanoi Catherine hymyillen:

"Ette te lähde."

"Miksi en?" kysyi Pitou hämmästyneenä.

"Olen vakuuttanut isälleni, ettei teidän saamanne kasvatus sopinut hänen määräämiensä töitten kanssa yhteen. Te jäätte siis taloon."

"Sitä parempi", sanoi Pitou. "Sittenhän en menetäkään seuraanne."

Tämä huudahdus oli päässyt Pitoun huulilta ihan tahtomatta. Mutta tuskin hän oli sen ennättänyt sanoa, kun karahti punaiseksi korvia myöten, ja Catherine painoi päänsä kumaraan ja hymyili.

"Anteeksi, neiti", pyysi Pitou, "se tuli sydämestäni vastoin tahtoa.

Te ette saa suuttua siitä."

"En suutukaan, herra Pitou", sanoi Catherine, "eikä siinä ole pahaa, jos mielellänne jäätte minun seuraani."

He olivat hetkisen vaiti. Eikä se ollutkaan kumma, sillä molemmat lapset olivat muutamalla sanalla lausuneet monta ajatusta toisilleen!

"Mutta enhän voi jäädä taloon ja oleksia täällä mitään tekemättä", lausui sitten Pitou. "Mitä minä teen talossa?"

"Te teette sen, mitä minä tein; hoidatte kirjanpitoa, laaditte laskut päivätyöläisille, tilit tuloista ja menoista. Osaattehan luvunlaskun?"

"Tunnen kaikki neljä laskutapaa", vastasi Pitou ylpeästi.

"Siis yhtä laskutapaa enemmän kuin minä", sanoi Catherine. "Minä en ole koskaan päässyt kolmea pitemmälle. Huomaattehan itsekkin, että isälleni on hyödyllisempää pitää teitä tilien hoitajana. Ja kun minä sillä tavoin jään voiton puolelle ja te jäätte voiton puolelle, ovat kaikki tyytyväisiä."

"Ja miten te, neiti, jäätte tässä voiton puolelle?" kysyi Pitou.

"Minä voitan aikaa ja valmistan päähineitä, ollakseni siten somempi."

"Minun mielestäni te olette jo kyllin kaunis ilman päähineitäkin", virkkoi Pitou.

"Se on kyllä mahdollista, mutta se on vain teidän makunne", sanoi nuori tyttö nauraen. "Mutta enhän voi mennä Villers-Cotteretsiin tanssimaan, ellei minulla ole soveliaista päähinettä. Kyllähän ylhäisten naisten kelpaa, jotka saavat panna valkoista jauhetta tukkaansa, mennä avopäin."

"Minun mielestäni teidän tukkanne on näin kauniimpi, kuin jos siinä olisi jauhetta", sanoi Pitou.

"Kas kas, huomaa, että rupeatte lausumaan minulle kohteliaisuuksia."

"Niitä en osaa lausua, neiti. Ei apotti Fortier sellaisia opettanut."

"Entä opetettiinko teitä tanssimaan?"

"Tanssimaanko?" kysyi Pitou ihmeissään.

"Niin tanssimaan."

"Tanssimaan apotti Fortierin luona! Hyvä Jumala, neiti... Kaikkea vielä, tanssimaan!"

"Te ette siis osaa tanssia?" kysyi Catherine.

"En", sanoi Pitou.

"No siis te seuraatte minua ensi sunnuntaina tanssiaisiin ja katselette, miten herra de Charny tanssii. Hän tanssii paraiten kaikista lähiseudun nuorista miehistä."

"Kuka tuo herra de Charny on?" kysyi Pitou.

"Bourbonnen linnan herra"

"Ja tanssiiko hän sunnuntaina?"

"Aivan varmasti"

"Ja kenen kanssa?"

"Minun kanssani."

Pitou sydäntä kouristi, mutta hän ei voinut käsittää siihen syytä.

"Te siis tahdotte somistaa itsenne saadaksenne tanssia hänen kanssaan?"

"Tanssiakseni hänen kanssaan, toisten kanssa, kaikkien kanssa."

"Paitsi ette minun kanssani."

"Miksi en teidän kanssanne?"

"Koska minä en osaa tanssia."

"Te opettelette."

"Jos te vain tahtoisitte näyttää, neiti Catherine, niin oppisin paremmin kuin katsellessani herra de Charnytä, sen vakuutan teille."

"Sen näemme myöhemmin", sanoi Catherine. "Mutta nyt on jo aika mennä levolle. Hyvää yötä, Pitou."

"Hyvää yötä, neiti Catherine."

Siinä kaikessa, mitä neiti Billot oli Pitoulle haastanut, oli sekä hyvää että pahaa. Hyvää oli se, että hän oli noussut paimenen virasta kirjanpitäjäksi. Pahaa se, ettei hän osannut tanssia ja herra de Charny osasi. Catherinen sanojen mukaan hän tanssi paremmin kuin kukaan muu.

Pitou näki koko yön unta siitä, että hän katseli herra de Charnyn tanssia ja että tämä tanssi hyvin huonosti.

Seuraavana päivänä Pitou ryhtyi työhönsä Catherinen opastamana. Muuan seikka häntä ihmetytti, se nimittäin, että määrättyjen opettajien opastamana työ tuli hyvin mieluiseksi. Kahden tunnin päästä hän tarkoin tiesi, mitä hänen piti tehdä.

"Neiti, jos te olisitte neuvonut minulle latinaa apotti Fortierin sijasta", sanoi hän, "niin en olisikaan tehnyt kielivirheitä."

"Ja teistä olisi tullut pappi?"

"Ja minusta olisi tullut pappi", sanoi Pitou.

"Jolloin olisitte joutunut seminaariin, minne ei ainoakaan nainen saa tulla..."

"Kas", sanoi Pitou, "en koskaan tullut sitä ajatelleeksi, neiti Catherine... Minusta onkin haus Kempaa, etten jäänyt papin uralle."

Kello yhdeksän saapui isäntä Billot. Hän oli lähtenyt liikkeelle ennen kuin Pitou oli noussut. Joka aamu kello kolmen aikaan vuokratilallinen oli katsomassa, kun hänen hevosensa ja ajomiehensä läksivät liikkeelle. Sitten hän liikkui pelloilla kello yhdeksään asti, nähdäkseen olivatko kaikki paikoillaan ja tekivätkö tehtävänsä. Kello yhdeksän hän tuli aamiaiselle ja poistui kello kymmeneltä. Kello yhden aikaan syötiin päivällinen, ja sen jälkeen aika kului tarkastukseen samoin kuin aamullakin. Senvuoksi ukko Billotin toimet menestyivät. Niinkuin hän oli sanonut, oli hänellä kuusikymmentä tynnyrinalaa kaikkien tiedossa ja tuhannen kultarahaa piilossa. Ja luultavaa on, että jos tarkoin olisi laskettu, jos Pitou olisi laskenut, eikä ollut hajamielinen neiti Catherine ollessa läsnä, olisi hän löytänyt muutaman kultarahan ja muutaman tynnyrinalan lisää siihen, mitä ukko Billot oli tunnustanut.

Aamiaisen aikana isäntä ilmoitti Pitoulle, että tohtori Gilbertin kirjaa luettaisiin ensi kertaa ylihuomenna kello kymmenen aamulla vajassa.

Pitou huomautti silloin arasti, että kello kymmenen aikaan aamulla oli messu. Mutta Billot vastasi valinneensa juuri tämän ajan tunnustellakseen työläistensä mielialaa.

Olemmehan sanoneet, että ukko Billot oli filosofi.

Hän halveksi pappeja, joita hän piti tyranniuden apostoleina, ja kun hän sai tilaisuuden pystyttää alttarin alttaria vastaan käytti hän sitä kiireesti hyväkseen.

Rouva Billot ja Catherine rohkenivat tehdä muutamia huomautuksia, mutta isä Billot sanoi, että naiset saivat mennä messua kuulemaan, jos heitä halutti, koska kerran uskonto oli olemassa naisia varten, mutta miehet saivat tulla kuulemaan tohtori Gilbertin kirjaa tai lähteä hänen talostaan.

Filosofi Billot oli talossaan suuri itsevalti. Catherinella yksinään oli oikeus kohottaa äänensä vastustaakseen hänen päätöksiänsä. Mutta jos isäntä oli tehnyt lujan päätöksen ja vastasi Catherinelle otsansa rypistyksellä, vaikenä Catherine toisten tavoin.

Mutta Catherine aikoi käyttää olosuhteita Pitoun hyväksi. Pöydästä noustua hän huomautti isälleen, että esittääkseen kaikkia noita kauniita asioita ylihuomenna ei Pitoulla ollut kyllin hyviä vaatteita. Kun hän kerran olisi mestarin asemassa silloin, sillä hänhän silloin opettaisi, ei hänen pitäisi tarvita hävetä oppilaittensa edessä.

Billot antoi tyttärelleen vallan sopia Pitoun vaatteista Villers-Cotteretsin räätälin, herra Dulauroyn kanssa.

Catherine oli oikeassa, eikä uusi puku suinkaan ollut Pitoulla mikään ylellisyystavara. Hänellä oli jalassa samat housut jotka tohtori Gilbert oli hänelle teettänyt viisi vuotta sitten ne olivat kyllä alkujaan olleet liian pitkät, mutta olivat jo käyneet liian lyhyiksi, vaikkakin neiti Angélique oli niitä joka vuosi jatkanut kahdella tuumalla. Mitä tulee takkiin ja liiveihin, niin ne olivat kadonneet jo kaksi vuotta sitten, ja niiden sijaan oli tullut palttinainen mekko, johon sankarimme oli puettu kertomuksemme alusta alkaen.

Pitou ei koskaan ollut ajatellut pukuansa. Kuvastin oli aivan tuntematon ylellisyyskapine neiti Angéliquen talossa, ja kun hänellä ei ollut taipumuksia niinkuin kauniilla Narkissoksella rakastua ensiksi itseensä, ei hän ollut koskaan tullut katsoneeksi kuvaansa lähteistä, joiden partaalle hän viritti ansojaan.

Mutta heti kun Catherine oli puhunut tanssiaisiin menosta ja oli mainittu herra de Charny ja hänen komea ulkomuotonsa, – sen jälkeen kun tuo juttu päähineistä, joilla nuori tyttö aikoi lisätä kauneuttaan, oli tullut Pitoun korviini katsoi hän kuvaansa, peilistä, tuli murheelliseksi silmäillessään omaa siistimätöntä asuaan ja tuumi, millä tavalla hänkin voisi hankkia sellaista, mikä kohottaisi hänen ulkonaista asuaan.

Pahaksi onneksi Pitou ei voinut tähän kysymykseen antaa mitään vastausta. Hänen huono ulkoasunsa riippui vaatteista. Mutta saadakseen vaatteita hän tarvitsi rahaa, eikä Pitou eläissään ollut omistanut ropoakaan.

Olihan Pitou nähnyt, että paimenet, kilpaillessaan huilunsoitossa ja runojen laatimisessa, ottivat päähänsä ruususeppeleen, mutta hän ajatteli aivan oikein, että vaikka tällainen seppelä kaunistaisikin hänen kasvonpiirteitään, niin se vain tekisi vaatteitten huonouden huomattavammaksi.

Pitou siis ilahtui kovin, kun sunnuntai-aamuna kello kahdeksan, hänen mieltiessään, millä tavalla hän kaunistaisi itseään, Dulauroy saapui ja laski tuolille taivaansiniset housut ja takin sekä punaruutuiset valkoiset liivit.

Ja samalla kertaa ompelijatar toi toiselle tuolille paidan ja kaulahuivin. Jos paita sopisi, oli hän saanut määräyksen valmistaa puoli tusinaa samanlaatuisia.

Toinen yllätys seurasi toistaan. Ompelijattaren jäljestä saapui hatuntekijä. Hän toi uudenaikaisen kolmikolkkaisen hatun, jolla oli kaunis siro muoto, parhaimman, mikä oli herra Cornulla, Villers-Cotteretsin etevimmällä hatuntekijällä.

Hän toi myös suutarilta Pitoun eteen kenkäparin, jossa oli hopeiset soljet.

Pitou ei tahtonut uskoa silmiään; hän ei voinut käsittää, että tämä rikkaus oli häntä varten. Kirkkaimmissa unelmissakaan hän ei olisi voinut kuvitella saavansa tällaisia aarteita. Kiitollisuuden kyynleet nousivat hänen silmiinsä, eikä hän voinut tehdä muuta kuin sopertaa: "Voi, neiti Catherine, neiti Catherine, en koskaan unohda, mitä olette tehnyt hyväkseni!"

Kaikki sopi erinomaisesti, kuin mitan mukaan tehtynä. Ainoastaan kengät osoittautuivat liian pieniksi. Herra Laudereau oli ottanut mitan oman, neljä vuotta vanhemman poikansa jalasta.

Huomatessaan jalkansa nuoren Laudereaun jalkoja paljon suuremmiksi, ylpeili sankarimme ensi hetkessä, mutta tämä kopeus haihtui piankin hänen ajatellessaan, että hänen täytyisi mennä tanssiaisiin ilman kenkiä tai vanhoissa kengissään, jotka eivät millään tavalla olleet sopusoinnussa muun puvun kanssa. Mutta tätä pulmaa ei kestänyt kauaakaan. Otettiin kengät, jotka samalla kertaa tuotiin ukko Billotille. Kaikeksi onneksi isännällä ja Pitoulla oli yhtä iso jalka, mikä seikka salattiin huolellisesti Billotilta, jotta hän ei tuntisi itseään nöyryytetyksi.

Pitoun pukiessa ylleen nämä komeat vaatteet tuli kähertäjä. Hän jakoi Pitoun keltaiset hiukset kolmeen osaan; yhden osan niistä, pisimmät suortuvat, hän kampasi niskaan ja laati ne tupsulle, molempien jäljellä olevien osien piti kääntyä ohimolle, muodostaakseen "koirankorvat" – niillä oli siihen aikaan sellainen nimi, mutta mitä sille mahtoi.

Tunnustakaamme suoraan, että kun Pitou, tukka käherrettynä yllään siniset housut ja sininen takki, valkoiset, punaraitaiset liivit ja leveäkauluksinen paita, tupsu niskassaan ja koirankorvat ohimoillaan katsoi kuvaansa peilistä, oli hänen hyvin vaikea tuntea omaa itseään, ja hän kääntyi taakseen katsomaan, oliko ehkä itse Adonis laskeutunut maan päälle.

Hän oli yksin. Hän hymyili siroisti. Ja pää pystyssä, peukalot kainalokuopissa tuumi hän keikauttaen ruumistansa kantapäillään:

"Saammepahan nähdä tuon herra de Charnyn!.."

Ja totta on, että Ange Pitou tässä uudessa asussaan oli kuin sorja paimen, ei Vergiliuksen kuvaama, vaan Vatteaun maalaama.

Seuraus olikin, että kun Pitou astui talon keittiöön, hän herätti tavatonta huomiota.

"Oi, katsokaahan, äiti", huudahti Catherine, "kuinka Pitou on nyt soma!"

"Häntä ei todellakaan tahtoisi tuntea samaksi ihmiseksi", sanoi emäntä Billot.

Pahaksi onneksi nuori tyttö siirtyi kokonaisvaikutuksesta tarkastamaan yksityiskohtia. Yksityiskohdat Pitoussa eivät olleetkaan niin hyvät kuin kokonaisuus.

"Ihmeellistä, kuinka isot kädet teillä on", sanoi Catherine.

"Niin onkin", sanoi Pitou, "eikö olekin minulla komeat kädet?"

"Ja isot polvet."

"Se todistaa sitä, että minä kasvan vielä."

"Mutta olettehan te minun mielestäni jo kyllin kookas, herra Pitou."

"Samapa tuo, minä kasvan vielä. Minähän olen vasta seitsemäntoista ja puolen vuoden vanha."

"Eikä teillä ole pohkeita."

"Se on totta, niitä minulla ei olekaan; mutta kyllä ne ilmestyvät."

"Toivottavasti", sanoi Catherine. "Olkoon kuinka tahansa, pulska te olette."

Pitou kumarsi.

"Ohoo", sanoi maanviljelijä, astuessaan sisään ja katsellen vuorostaan Pitouta. "Oletpa sinä muhkean näköinen. Soisin tätisi näkevän sinut tuollaisena."

"Samaa minäkin toivoisin", sanoi Pitou.

"Olisin halukas tietämään, mitä hän sanoisi", lausui maanviljelijä.

"Ei hän sanoisi mitään, hän olisi tukehtua raivosta."

"Mutta, isä", virkkoi Catherine hiukan levottomana, "eikö hänellä ole oikeutta ottaa Pitou uudelleen luoksensa?"

"Poishan hän hääti pojan."

"Ja sitäpaitsi", huomautti Pitou, "ne viisi vuotta ovat kuluneet umpeen."

"Mitä?" kysyi Catherine.

"Ne, joita varten tohtori Gilbert jätti tuhannen frangia."

"Hän siis jätti tuhannen frangia tädillesi?"

"Jätti, jätti, jotta oppisin jonkun ammatin."

"Siinäpä vasta mies!" sanoi maanviljelijä. "Ja joka päivä saan kuulla samanlaatuisia juttuja. Senvuoksi minä seuraan häntä", hän teki kädellään liikkeen, "elämässä ja kuolemassa."

"Hän tahtoi, että oppisin jonkin ammatin."

"Siinä hän oli oikeassa. Tällä tavalla hyvät aikeet pilataan. Hän jättää tuhannen frangia, jotta lapselle opetettaisiin hyvä ammatti, ja sensijaan että hän oppisi jotakin käsityötä, pannaankin poika tuollaisen mustatakkisen seuraan, joka hänestä tahtoo tehdä seminaristin. Ja paljonko hän maksoi apotti Fortierille?"

"Kuka?"

"Tätisi."

"Ei hän maksanut mitään."

"Hän pisti siis nuo tohtori Gilbertin kaksisataa livreä omaan taskuunsa?"

"Luultavasti."

"Kuulehan, Pitou, minä annan sinulle hyvän neuvon: kun vanha tekopyhä tätisi kuolla kupsahtaa, niin etsi kaikkialta, kaapeista, vuoteen oljista, kukkakuuruista."

"Miksi?" kysyi Pitou.

"Siksi, että voit löytää aarteen, vanhoja kultarahoja sukkaan kätettyinä. Epäilemättä hän ei ole löytänyt kyllin suurta kukkaroa, jonne piilottaisi säästönsä."

"Niinkö luulette?"

"Siitä olen varma. Mutta tästä puhumme, kun sopiva aika ja paikka tulee. Nyt meidän on lähdettävä pikku kierrokselle. Onko sinulla tohtori Gilbertin kirja?"

"Se on taskussani."

"Isä", sanoi Catherine, "oletteko ajatellut asiaa tarkoin?"

"Ei silloin tarvitse ajatella, kun tekee jotakin hyvää, rakas lapsi", sanoi maanviljelijä. "Tohtori käskee lukea kirjan ja levittää siinä olevia periaatteita; kirja luetaan ja periaatteet levitetään."

"Ja äiti ja minä saamme kai lähteä messuun?" kysyi Catherine arasti.

"Menkää messuun", myönsi Billot, "tehän olette naisia. Me olemme miehiä, meillä on muuta tehtävää. Tule, Pitou."

Pitou kumarsi emännälle ja Catherinelle ja seurasi maanviljelijää ylpeänä saamastansa miehen nimestä.

VII

TODISTETAAN, ETTÄ JOS PITKÄT SÄÄRET OVAT EPÄMUKAVAT TANSSIAISIIN, NE OVAT SITÄ HYÖDYLLISEMMÄT JUOSTESSA

Vajassa oli lukuisasti kansaa koolla. Olemmehan sanoneet, että väki kunnioitti suuresti Billotia; vaikka hän morkkasi nasevasti, ruokki hän heitä myös hyvin ja maksoi hyvän palkan.

Jokainen olikin senvuoksi kiireimmän kautta saapunut hänen kehoituksestaan.

Tähän aikaan vallitsi rahvaassa se omituinen kuume, joka herää kansoissa, kun niissä syttyy toiminnan halu. Outoja, uusia, siihen asti melkein ventovieraita sanoja tuli henkilöiden suusta, jotka eivät koskaan ennen olleet niitä lausuneet. Ne sanat olivat vapaus, riippumattomuus, ja kummallista kyllä, näitä sanoja ei lausunut rahvas yksinään, ei, nämä sanat oli lausunut ensin aatelisto, ja kansan ääni oli vain kaikua heidän puheistaan.

Länneistä päin olivat tulleet nämä sanat, jotka alkoivat valaista, kunnes ne viimein polttivat; Amerikassa oli noussut tämä aurinko, joka kiertomatallaan viimein sytytti Ranskassa hirveän tulipalon, ja sen valossa kauhistuneet kansat lukivat verisin kirjaimin kirjoitetun sanan: Tasavalta.

Senvuoksi olivatkin ne kokoukset, joissa keskusteltiin valtiollisista asioista, tavallisempia kuin saattoi luullakaan. Miehet, joiden kotipaikkaa ei tiedettykään, näkymättömän, melkein tuntemattoman jumalan apostolit liikkui kaupungeissa ja maaseudulla kylvään kaikkialle vapauden sanoja. Hallitus, joka siihen asti oli ollut sokea, alkoi avata silmiänsä. Ne miehet, jotka olivat johtamassa sitä koneistoa, jonka nimi on yleiset asiat, tunsivat jonkinmoista hankausta, vaikka eivät voineet käsittää, mistä se sai alkunsa. Vastustusta oli kaikkialla mielissä, ellei se ilmaantunutkaan vielä käsissä ja käsivarsissa. Se ei tullut näkyviin, mutta se oli läsnä, sen olemassaolon tunsivat uhkaavana, monasti sitäkin uhkaavampana, kun se oli kuin kummitus, johon ei voinut tarttua ja jonka läheisyyden aavisti voimatta ottaa sitä kiinni.

Kaksikymmentä tai viisikolmatta maalaista, jotka kaikki olivat Billotista riippuvaisia, oli kokoontunut vajaan.

Billot saapui Pitoun seurassa. Kaikki paljastivat päänsä, kaikki heiluttivat hattujaan. Huomasi selvästi, että nämä miehet olivat valmiit menemään kuolemaan, kun isäntä vain käski.

Billot selitti talonpojille, että kirja, jonka Pitou aikoi lukea, oli tohtori Gilbertin kirjoittama. Kaikki tunsivat hyvin tohtori Gilbertin, sillä hänellä oli siinä läänissä useita tiluksia, ja näistä oli Billotin hoitama suurin.

Esilukijaa varten oli pystytetty tynnyri. Pitou nousi tälle väliaikaiselle puhujalavalla ja alkoi lukea.

Maalaiset, ja rohkenen melkein sanoa, ihmiset yleensä, kuuntelevat sitä tarkkaavammin, mitä vähemmän he ymmärtävät. Ilmeisesti teoksen pääsisältö jäi suurimmalle osalle käsittämättömäksi, Billotille itselleenkin. Mutta keskellä näitä hämäreitä lauseita välähteli kuin salamia synkältä, sähköiseltä taivaalta riippumattomuuden, vapauden ja yhdenvertaisuuden valoisia sanoja. Muuta ei tarvittukaan, kaikki taputtivat käsiään, kuului huutoja: "Eläköön tohtori Gilbert!" Noin kolmas osa kirjaa oli luettu, ja päätettiin jatkaa sitä kahtena sunnuntaina.

Kuulijoita pyydettiin kokoontumaan seuraavana sunnuntaina, ja jokainen lupasi saapua.

Pitou oli lukenut oikein hyvin. Ei mikään onnistu sen paremmin kuin menestys. Lukija oli saanut osan niistä suosiosoituksista, jotka kohdistuivat teokseen, ja tämän vaikutuksesta tunsivat ukko itsessään heräävän jonkinmoisen kunnioituksen apotti Fortierin oppilasta kohtaan. Pitou, joka jo ikäisekseen oli liian kookas, oli henkisesti kasvanut kymmenen tuumaa.

Yhtä ainoaa seikkaa hän kaipasi. Catherine ei ollut näkemässä hänen menestystään.

Mutta isäntä ihastuneena siitä suosiosta, jonka tohtori Gilbertin kirja oli herättänyt, kiiruhti kertomaan menestyksestä vaimolleen ja tyttärelleen. Rouva Billot ei vastannut mitään; hän ei ollut kaukonäköinen nainen.

Mutta Catherine hymyili alakuloisesti.

"No, mikä nyt vaivaa?" kysyi vuokratilallinen.

"Isä! Isä!" varoitti Catherine. "Olen varma siitä, että syöksette itsenne vaaraan."

"Kas vain, ethän aio tässä olla pahanilman lintuna? Sanon sinulle, että rakastan enemmän leivoa kuin huuhkajaa."

"Isä, minua pyydettiin jo varoittamaan teitä siitä, että teitä pidetään silmällä."

"Kuka sen sanoi? Ilmoltahan."

"Muuan ystävä."

"Ystäväkö? Jokainen neuvo ansaitsee kiitoksen. Ilmaisehan minulle tuon ystävän nimi. Kuka hän on?"

"Eräs mies, joka varmasti tietää kaikki."

"Mutta kuka?"

"Kreivi Isidor de Charny."

"Mitä tuo narri tähän sekaantuu? Aikooko hän neuvoa minua, miten minun on ajateltava? Neuvonko minä, miten hänen on pukeuduttava? Minun mielestäni olisi siitä sanottava yhtä ja toista."

"Isä, en sanonut tätä pahoittaakseni mieltänne. Neuvo annettiin hyvässä tarkoituksessa."

"Hyvä on! Minä annan toisen, ja sinä saat sen viedä perille minun puolestani."

"Mikä se on?"

"Olkoot hän ja hänen kaltaisensa varuillaan, sillä johan heitä herroja aatelisia jokseenkin kovakouraisesti ravistellaan Kansalliskokouksessa, ja monta kertaa on jo ollut puhe suosikeista. Olkoon hänen veljensä Oliver de Charny, joka on Pariisissa varuillaan, sillä hänen sanotaan olevan hyvissä väleissä itävaltalaisien kanssa."

"Isä", sanoi Catherine, "te olette kokeneempi kuin me, tehkää oman mielenne mukaan."

"Sen minäkin sanon", lausui Pitou, joka menestyksensä johdosta oli varmistunut. "Mihin tuo teidän herra Isidorinne suotta sekaantuukaan!"

Catherine ei kuullut tai ollut kuulevinaan, ja siihen keskustelu jäi.

Päivällinen syötiin kaikessa rauhassa. Pitoun mielestä ei päivällinen vielä koskaan ollut tuntunut niin pitkältä. Hänellä oli kiire päästä näyttämään itseään uudessa loistossaan, kävellen käsikoukkua neiti Catherinen kanssa. Tämä sunnuntai oli suuri päivä hänen elämässään, ja hän lupasi säilyttää heinäkuun 12 päivän muistissaan.

Kello kolmen aikaan vihdoinkin lähdettiin. Catherine oli hurmaava. Hän oli kaunis, vaaleatukkainen, mustasilmäinen tyttö, hoikka ja notkea kuin paju, joka kasvoi sen lähteen partaalla, mistä käytiin noutamassa vettä taloon. Hän oli pukeutuessaan käyttänyt sitä luontaista turhamaisuutta, jonka kautta naisen edut tulevat entistä paremmin näkyviin, ja pääähine, jonka hän itse oli valmistanut, niinkuin oli Pitoulle kertonut, somisti häntä hyvin paljon.

Tanssi ei tavallisesti alkanut ennenkuin vasta kello kuuden aikaan. Neljä soittoniekkaa istui puisella lavalla ja piti huolta soitosta tässä ulkoilma-tanssisalissa, saaden palkakseen kuusi hopearahaa kustakin tanssista. Tanssin alkamista odotellen kävelivät toiset "Huokausten käytävällä", josta täti Angélique oli maininnut; toiset katselivat, miten kaupungin tai lähiseudun nuoret herrat pelasivat pallopelejä, mestari Faroletin, hänen ylhäisyytensä Orleansin herttuan ylimmäisen pallopäällikön, johtaessa leikkiä. Mestari Faroletia pidettiin oraakkelinä ja hänen päätöksiään peliä, metsästystä ja korttipeliä koskevissa asioissa kuunneltiin sillä kunnioituksella, jonka ikä ja ihmisen ansiot herättävät.

Pitou ei osannut selittää siihen syytä, mutta mieluummin hän olisi jäänyt "Huokausten käytävälle". Mutta Catherine ei suinkaan ollut kaunistanut itseään pysytelläkseen tämän lehmuskujan varjossa.

Naiset ovat kuin kukkia, jotka sattuman kautta ovat puhjenneet varjopaikassa; he pyrkivät taukoamatta valoa kohden, ja keinolla millä tahansa aukenee heidän tuore ja tuoksuva kupunsa auringonpaisteessa, joka ne kiihdyttää ja kuolettaa.

Orvokki yksinään on niin vaatimaton, että se piiloutuu, niinkuin runoilijat väittävät: mutta siksi se sureekin tarpeetonta kauneuttaan.

Catherine siis kiskoi niin kauan ja niin voimakkaasti Pitoun käsivarresta, että he menivät katsomaan pallopetiä. Rientäkäämme sanomaan, ettei Pitoukaan ylenpalttisesti vastustellut. Hän halusi yhtä paljon päästä näyttämään sinistä pukuaan ja somaa kulmalakkiaan, kuin Catherine päähinettä ja kyyhkysenkaulan väristä röijyänsä.

Eräs seikka miellytti erikoisesti nuorta sankariamme, tuottaen hänelle hetkiseksi edullisemman aseman kuin Catherinelle. Kukaan ei tuntenut Pitouta, sillä eihän hän milloinkaan ollut esiintynyt näin komeissa vaatteissa; häntä pidettiin nuorena muukalaisena, joka oli saapunut kaupunkiin, herra Billotin sukulaisena, ehkä veljenpoikana, ehkäpä vielä Catherinen sulhasenakin. Mutta Pitou tahtoi kaikin mokomin ilmaista, kuka hän oli, jotta erehdys ei kestänyt kauankaan. Hän nyökkäsi siksi monelle ystävälleen, nosti lakkiaan siksi usein tuttavilleen, jotta viimein kaikki tunsivat siropukuisen nuorukaisen apotti Fortierin kelvottomaksi oppilaaksi, ja ihmiset alkoivat huutaa toisilleen:

"Se on Pitou. Oletteko nähnyt Ange Pitouta?"

Tämä huuto osui neiti Angéliquen korviin, mutta kun huutajat väittivät hänen sukulaisekseen somaa poikaa, joka asteli jalat ulospäin ja kyynärpäät koholla, ja hän taas oli aina nähnyt Pitoun astelevan jalat sisäänpäin ja kyynärpäät kiinni ruumiissa, ei hän ottanut uskoakseen, ravisti päätänsä ja sanoi vain:

"Te erehdytte, ei se ole sama jolppi."

Molemmat nuoret saapuivat pallopetiä luo. Tänä päivänä oli kilpailu Soissonin ja Villers-Cotteretsin nuorten välillä. Jännitys oli siis hyvin suuri. Catherine ja Pitou asettuivat rajaköyden ääreen, kentän toiseen päähän. Catherine oli valinnut tämän paikan pitäen sitä parhaimpana.

Vähän ajan päästä kuului mestari Faroletin huuto:

"Paikoillenne! Alakkaa!"

Pelaajat ryhtyivät toimeensa, kukin puolustaen omaa aluettaan ja koettaen hyökätä toisen puolueen alueelle. Muuan pelaaja tervehti ohimennessään hymyillen Catherinea. Catherine vastasi niiaten ja punastuen. Samalla Pitou tunsi, kuinka Catherinen käsivarsi, joka lepäsi hänen käsikynkässään, värähti hermostuneesti.

Jonkinmoinen outo tuska kouristi Pitoun sydäntä.

"Eikö se ollut herra de Charny?" sanoi hän katsoen seuralaiseensa.

"Oli", vastasi Catherine. "Tunnetteko siis hänet?"

"En tuntenut", vastasi Pitou, "mutta aavistin sen häneksi."

Pitou saattoi todellakin Catherinen kuvauksesta päättäen arvata, tämän nuoren miehen de Charnyksi.

Catherinea oli tervehtinyt uljas aatelismies, kahdenkymmenenkolmen tai – neljän ikäinen, kaunis, solakkavartaloineen, komeamuotoinen ja siroliikkeinen, kuten yleensä esiintyy niiden joukossa, jotka ovat saaneet ylhäisen kasvatuksen kehdosta asti. Kaikkia niitä liikkeitä, joita hyvin esittääkseen on harjoiteltava lapsuudesta saakka, Isidor de Charny antoi ihailla mallikelpoisina. Hän oli lisäksi niitä, joiden vaatekerta aina täydellisesti soveltuu tarkoitettuun palvelukseen. Hänen metsästyspukujaan kehuttiin tavattoman aistikkaiksi, hänen asosalivaatetustaan olisi itse Pyhä Yrjänä voinut käyttää, mallinaan, ja hänen ratsastuspukunsa olivat tai oikeammin sanoen, näyttivät erikoisen kuosikkailta, kun hän esiintyi niissä niin luontevasti.

Tänä päivänä oli herra de Charny, entisen tuttavamme kreivi de Charnyn [Päähenkilöitä "Rouva de la Motte" – ja "Kuningattaren kaulanauha" – romaaneissa. – *Suom.*] nuorempi veli, laittautunut huolettoman siroon aamupäiväpukuun. Hänellä oli kirkasväriset, ruumiinmukaiset housut, joissa sääarten ja pohkeitten samalla hienot ja jännevät piirteet oivasti ilmenivät. Jalassa

oli tavallisten punakantaisten kenkien tai kääntövirtisten saappaiden sijasta muhkeat nahkapauloilla kiinnitettävät pallopeti-sandaalit. Valkoiset liivit tehostivat vartalon soreutta; ruohikolla piteli palvelija käsivarrellaan kultanauhoilla koristettua vihreätä takkia.

Pelin kiihko antoi hänelle kaiken sen tenhon ja tuoreuden, jonka kahdenkymmenenkolmen vanhalta mieheltä jo olivat riistäneet pitkälliset ilta-istumiset, yölliset hurjastelut ja aamunkoittoon asti jatkuva kortinpeluu.

Mikään noista eduista ei kaiketikaan välttänyt nuoren tytön huomiota, mutta Pitoukin pani ne merkille. Katsellessaan de Charnyn käsiä ja jalkoja, hän ei enää ylpeilytkään omistaan, jotka olivat vieneet voiton suutarinpojan jaloista, ja hän tuli ajatelleeksi, että luonto olisi voinut hiukan huolellisemmin muovaila kaikkia niitä osia, joista hänen ruumiinsa oli koottu. Luonto olisi todellakin voinut kaikella sillä, mikä Pitoun jaloissa, käsissä ja polvissa oli liikaa, tehdä hänen pohkeensa varsin muhkeiksi. Mutta kaikki ei ollut oikealla paikallaan; siellä, missä olisi kaivattu siroutta, olikin järeyttä; missä olisi tarvittu pyöreyttä, siellä ei ollutkaan mitään.

Pitou silmäili sääriään samoin kuin sadun hirvi omiansa.

"Mikä teitä vaivaa?" kysyi Catherine.

Pitou ei vastannut mitään; hän vain huokasi.

Peli oli päättynyt. Varakreivi de Charny käytti hyväkseen väliaikaa, mikä syntyi loppuneen pelin ja vasta alkavan välillä, tullakseen tervehtimään Catherinea. Mitä lähemmäksi hän tuli, sitä enemmän Pitou huomasi tytön poskien punastuvan ja käsivarren vapisevan.

Varakreivi nyökkäsi Pitoulle ja tuttavallisen kohteliaasti, niinkuin sen ajan ylhäiset herrat osasivat puhua kääntyessään porvariston tai nuorten tyttöjen puoleen, tiedusteli Catherinein terveyttä, pyytäen häntä ensimmäiseen tanssiin. Catherine suostui. Nuori aatelismies kiitti hymyilyllä. Uusi peti alkoi, ja häntä kutsuttiin. Hän kumarsi Catherineille ja meni yhtä notkeasti kuin oli tullutkin.

Pitou tunsu, kuinka helposti hänestä sai voiton tuollainen mies, joka puhui, hymyili, lähestyi ja poistui noin sulavasti.

Vaikka hän olisi kuluttanut kokonaisen kuukauden matkiakseen de Charnyn käytöstä, olisi siitä syntynyt vain irtikuva; sen Pitou ymmärsi ja samalla senkin, kuinka naurettavaksi hän siten tulisi.

Jos Pitoun sydän olisi tuntenut vihaa, niin tästä hetkestä alkaen hän olisi ollut katkera varakreivi de Charnylle.

Catherine jäi katselemaan petiä siihen asti, kunnes kilpaveikot kutsuivat palvelijansa luokseen ja ottivat takkinsa ylleen. Sitten hän meni tanssilavaa kohden Pitoun suureksi epätoivoksi, hän kun tänä päivänä huomasi pakolliseksi aina mennä juuri sinne, mihin ei tahtonut.

Herra de Charny ei vitkastellut. Pieni puvun muutos oli pallopetiaajasta tehnyt komean tanssijan. Viulut alkoivat soida, ja hän tarjosi Catherineille kätensä, muistuttaen äsken saamastansa lupauksesta.

Se, mitä Pitou tunsu nuoren tytön käsivarren irtautuessa hänen käsivarestaan ja Catherinein punastuvana mennessä tanssivien piiriin, oli kai vastenmielisin elämys, mitä hänellä tähän asti oli ollut. Kylmä hiki kihosi hänen otsalleen, ja maailma pimeni silmissä. Hän ojensi kätensä ja nojasi kaidepuuhun, sillä vaikka hänellä olikin tukevat jalat, tunsu hän niiden nyt herpaantuvan allansa.

Catherineilla ei näyttänyt olevan mitään aavistusta ja ehkei todella ollutkaan siitä, mitä tapahtui Pitoun sydämessä. Hän oli samalla kertaa onnellinen ja ylpeä, onnellinen siitä, että sai tanssia, ylpeä siitä, että se tapahtui seudun komeimman aatelisen kanssa.

Jos Pitoun oli ollut pakko ihailla vain kreivi de Charnytä pallopetissä, niin hänen oli tunnustettava varakreivin suuret lahjat tanssimiehenäkin. Tähän aikaan ei ollut vielä tullut muodiksi käveleminen tanssissa. Tanssi oli taidetta, joka kuului kasvatukseen. Lukuunottamatta kreivi de Lauzunia, joka sai menestyksestään kiittää sitä tapaa, millä hän suoritti osuutensa kuninkaallisessa kattrillissa, oli moni aatelismies päässyt hovin suosioon sen perusteella, miten hän taivutti jalkaansa ja ojensi kenkensä kärjen eteenpäin. Tässä suhteessa oli varakreivi sirouden ja täydellisyyden esikuva, ja hän olisi voinut Ludvig XIV:n tavoin tanssia näyttämöllä, saaden osakseen suosionosoituksia, vaikka hän ei olisi ollut kuningas eikä näyttelijä.

Taaskin katseli Pitou sääriänsä, ja hänen täytyi tunnustaa, että ellei niissä tapahtuisi perinpohjaista muutosta, ei hänen auttaisi koettaa saavuttaa sellaista menestystä, joka tänä hetkenä oli varakreivi de Charnyllä.

Tanssi päättyi. Catherine mielestä sitä oli kestänyt ainoastaan hetkisen, Pitoun mielestä iankaikkisuuden. Kun Catherine palasi seuralaisensa luo ja tarttui hänen käsivarteensa, huomasi hän muutoksen, joka oli tapahtunut hänen ilmeissään. Nuorukainen oli kalpea, hiki virtasi otsalta, ja kosteissa silmissä kiilsivät mustasukkaisuuden nostattama kyynel.

"Hyvä Jumala", sanoi Catherine, "mikä teitä vaivaa, Pitou?"

"Se", vastasi poika-parka, "etten koskaan uskalla tanssia teidän kanssanne, kun olen nähnyt teidän tanssivan varakreivi de Charnyn kanssa."

"Joutavia!" sanoi Catherine. "Ei noin pienen seikan vuoksi kannata vaipua epätoivoon. Te tanssitte niinkuin osaatte, ja minä nautin siitä yhtäkaikki."

"Tämän te sanotte lohduttaaksenne minua", väitti Pitou. "Mutta minä osaan arvostella itseäni, ja te nautitte aina enemmän tanssista tuon nuoren aatelismiehen kanssa."

Catherine ei vastannut mitään, sillä hän ei tahtonut valehdella. Mutta kun hänellä oli ystävällinen luonne ja kun hän näki poika-raukan sydämessä liikkuvan jotakin outoa, oli hän tätä kohtaan erittäin ystävällinen. Tämä ystävällisyys ei kuitenkaan voinut uudelleen herättää Pitoussa kadonnutta iloa. Ukko Billot oli ollut oikeassa: Pitou alkoi kehittyä mieheksi – hän kärsi.

Catherine tanssi vielä viisi tai kuusi tanssia, joista yhden varakreivi de Charnyn kanssa. Vaikka Pitou tällä kertaa kärsikin yhtä paljon, niin ulkonaisesti hän oli tyyneempi. Hän seurasi katseillaan Catherine ja hänen tanssitoverinsa jokaista liikettä. Pitäen silmällä heidän huultensa eleitä hän koetti arvata, mistä he puhuivat, ja kun tanssissa heidän kätensä liittyivät yhteen, koetti hän arvata, kohtasivatko ne toisensa vain tavallisesti vai puristivatko toisiaan.

Epäilemättä nuori tyttö oli odottanut vain tätä toista tanssia, sillä heti sen päätyttyä hän ehdotti kotimatkaa. Harvoin on mihinkään esitykseen suostuttu niin innokkaasti. Mutta isku oli isketty, ja astellen kiivaasti, Catherine toisinaan häntä pidättäessä, hän pysyi koko ajan vaiti.

"Mikä teitä oikeastaan vaivaa?" kysyi Catherine, "ja miksi ette sano minulle halaistua sanaa?"

"Minä en puhu teille senvuoksi", sanoi Pitou, "etten osaa puhua samalla tapaa kuin herra de Charny. Mitä minä osaisin teille sanoa sen jälkeen, kun hän on tanssiessaan haastanut teille kaikenlaista kaunista?"

"Nyt teette ihan vääriä päätelmiä", sanoi Catherine; "me puhuimme teistä."

"Minustako, neiti, ja mitä te minusta puhuitte?"

"Hyväinen aika, herra Pitou, ellei suosijanne löydy, niin täytyyhän teidän hankkia itsellenne toinen."

"Minä en siis enää kelpaakaan hoitamaan talon kirjanpitoa?" kysyi Pitou huoaten.

"Päinvastoin, herra Pitou, minä arvelen, että talon kirjanpito ei ole teille kylliksi hyvä toimi. Sillä kasvatuksella, jonka olette saanut, voitte päästä paljoa pitemmälle."

"Minä en tiedä, kuinka pitkälle pääsen. Sen vain tiedän, etten tahdo päästä minnekään, ellei se ole mahdollista ilman varakreivi de Charnytä."

"Miksi ette huolisi hänen kannatuksestaan? Sen mukaan, mitä kerrotaan, on hänen veljensä, kreivi de Charny, hyvin suuressa hovisuosiossa ja on mennyt naimisiin kuningattaren parhaimman ystävättären kanssa. Hän sanoi, että jos sillä voi ilahduttaa minua, niin hän hankkii teille paikan suolatulliin."

"Kiitos kaunis, neiti, mutta olenhan jo sanonut, että minun on hyvä olla näin kuin on, ja ellei isänne minua aja pois, niin jään taloon."

"Ja miksi hiidessä minä sinut ajaisin pois?" tokaisi karkea ääni, josta Catherine vapisten tunsisi isänsä.

"Rakas Pitou", pyysi Catherine hiljaa, "älkää puhuko mitään herra Isidorista."

"Häh! Vastaahan toki."

"Enhän minä tiedä", sanoi Pitou hämillään, "ehkä ette pidä minua kylliksi oppineena, käyttääksenne minua apunanne."

"Vai en kylliksi oppineena! Sinähän osaat laskea kuin paras laskutaituri ja luet niin, että voitat meidän koulumestariimme, joka kuitenkin pitää itseään hyvin etevänä mestarina. Ei, Pitou, Jumala johdattaa minun luokseni ne ihmiset, jotka tulevat talooni, ja he pysyvät siellä niin kauan kuin Jumala, sen sallii."

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.